

**1997 TARİHLİ “BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ULUSLARARASI
SUYOLLARININ SEYRÜSEFER-DIŞI
KULLANIM HUKUKUNA İLİŞKİN SÖZLEŞME”NİN
YÜRÜRLÜĞE GİRİŞİNE DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME**

Yrd. Doç. Dr. Anıl ÇAMYAMAÇ*

Öz

BM Suyolları Sözleşmesi, nihayet, kabûlünden 17 yıl sonra, 17 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Evrenselliğinin şüphesi ve uygulanabilirliği, görüldüğü üzere, sürmektedir. Bu kısa çalışmada, Sözleşmenin yürürlüğe girişinden sonraki muhtemel hukukî statüsü değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bu itibarla, konunun incelenmesi şu şekilde düzenlenmiş dört kısımdan oluşmaktadır:

- Sözleşmenin maddelerinin değerlendirilmesi,
- Sözleşmenin devletler tarafından reddedilen maddelerinin irdelenmesi,
- Sözleşmenin uluslararası örf ve âdet kuralı teşkil edip etmediği,
- Sözleşmenin yürürlüğe girişi bağlamında ve sonrasında hukukî statüsü.

Anahtar Kelimeler

“suyolu”, “BM Suyolları Sözleşmesi”, “seyrüsefer-dışı kullanımlar”, “yürürlüğe giriş”, “taraf devletler”.

---

* İzmir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Başkanı (anil.camyamac@izmir.edu.tr.) (Makale Gönderim T. 16.02.2015/Kabul T. 18.02.2015)

A SHORT ESSAY RELATING TO THE 1997 UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF NON-NAVIGATIONAL USES OF INTERNATIONAL WATERCOURSES ABOUT ITS ENTRY INTO FORCE

Abstract

The UN Watercourses Convention has finally entered into force on 17 August 2014 after 17 years of its conclusion. However, doubts and shadows over its universality and applicability, as it seems, have remained intact. In this short essay, we will consider its probable legal status after its entry into force. Hence, it is suggested to discuss this matter in four parts, arranged as follows:

- *Presentation of its articles,*
- *Elaboration of objected articles by states,*
- *Whether or not of its being international custom,*
- *Legal status according to and after its entry into force.*

Keywords

“watercourse”, “UN watercourses convention”, “non-navigational uses”, “entry into force”, “state parties”.

I. GİRİŞ

Sınır aşan veya sınır teşkil eden suyollarının kullanımına dair Birleşmiş Milletler bünyesinde 1997 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Uluslararası Suyollarının Seyrüsefer-Dışı Kullanım Hukukuna İlişkin Sözleşme (BMUSSDKHİS)¹ uzun çabalar sonucunda ortaya çıkmış bir belgedir². Bu belge evvelinde ve özellikle de II. Dünya Savaşı öncesindeki dönemde uluslararası suyollarının kullanımı genelde tek yönlü, daha açık bir ifadeyle seyrüsefer bazında ele alınmaktaydı³. Doktrinde ilk olarak, 1930’lu yıllarda

¹ Tespit edilebildiği kadarıyla Sözleşmenin tam Türkçe metnini veren iki eser şunlardır: **Aktaş Acabey, M.**: Sınır aşan Sular: Hukukî Rejim, Dicle-Fırat ve Türkiye’nin Diğer Sınır aşan Suları, İstanbul, 2006, s. 349-362; **Özbek Dalyan, D.**: Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Kullanımı Hukukuna İlişkin Sözleşme, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, vol. 55/4, 1997, s. 363-377. Ayrıca, Sözleşmenin ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. **Boczek, B.A.**: The A to Z of International Law, Lanham, 2010, s. 233-236; **McCaffrey, S.C.**: The Law of International Watercourses: Non-Navigational Uses, North Yorkshire, 2001, özellikle s. 301 vd.; **McCaffrey, S.C. & Sinjela, M.A.**: The 1997 United Nations Convention on International Watercourses, *American Journal of International Law*, vol. 92/1, 1998, s. 97-107; **Wouters, P.**: The Legal Response to International Water Conflicts: The UN Watercourses Convention and Beyond, *German Yearbook of International Law*, vol. 42, 2000, s. 293-336.

² 1966 tarihli “Helsinki Kuralları”ni takiben 1970 yılında Finlandiya Delegatesinin talebi ile “Uluslararası Hukuk Komisyonu”nun gündemine alınan, uzun bir süreçten sonra 1994 yılında hazırlanan taslağın, üzerinde görüşülmek üzere Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna gönderildiği (hattâ yaşanan tartışmaların görüşmeleri sonlandırma aşamasına getirdiği) ve nihayet Genel Kurulda 1997’de BMUSSDKHİS olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Tarihi gelişim sürecine dair ayrıntılı açıklamalar için bkz. **Arcari, M.**: The Codification of the Law of International Watercourses: The Draft Articles Adopted by the International Law Commission, *Anuario de derecho internacional*, vol. 13/1, 1997, s. 3-32; **Schroeder-Wildberg, E.**: The 1997 International Watercourses Convention-Background and Negotiations, *Working Paper on Management in Environmental Planning 004/2002*, Berlin, 2002, özellikle s. 9-11; 16-18; 38-32 ve 35-38 via www.planen-bauen-umwelt.tu-berlin.de/fileadmin/a0731/uploads/publikationen/workingpapers/wp00402.pdf (son ziyaret tarihi: 20/08/14).

³ Seyrüsefer dışı kullanımlara ilişkin II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası herhangi bir kural olmadığını belirten *Bourne*, bu durumun başta Uluslararası Hukuk Enstitüsü (*Institute of International Law*) ve Uluslararası Hukuk Cemiyetinin çalışmalarıyla kısa

İngiliz Hukukçu *Smith* tarafından değerlendirilen seyrüsefer dışı kullanımlara ilişkin incelemeler⁴ hızlı bir biçimde çoğalmış⁵; fakat uzun süre evrensel nitelikte devletleri bağlayabilecek herhangi bir metin ortaya çıkmamıştır. 1966 yılında, kısaca Helsinki Kuralları⁶ olarak da bilinen Uluslararası Hukuk Cemiyeti (*International Law Association*) tarafından oluşturulan belge ise, her ne kadar önemi yadsınamasa da, herhangi bir şekilde bağlayıcılığı olmayan bir belgedir⁷. Bu belge temel alınarak, uzun tartışmalar sonucunda

sürede değiştiğini belirtmiş ve özellikle de 1966 tarihli Helsinki Kurallarına (m. 4'e) atıfta bulunmuştur. Bkz. **Bourne**, C.B.: The Primacy of the Principle of Equitable Utilization in the 1997 Watercourses Convention, *Canadian Yearbook of International Law*, vol. 35, 1997, s. 215-216. Suyolları hukukunun gelişmesinde "Uluslararası Hukuk Enstitüsü" ve "Uluslararası Hukuk Cemiyeti"nin oynadıkları role ilişkin diğer bir ayrıntılı değerlendirme için bkz. **Salman**, S.M.A.: Entry into Force of the UN Watercourse Convention: Why Should It Matter?, *Water International*, 2014, s. 3-4 via <http://dx.doi.org/10.1080/07900627.2014.952072> (ziyaret tarihi: 28/09/14).

⁴ Bkz. **Smith**, H.A.: The Economic Uses of International Rivers, London, 1931.

⁵ *Smith*'in açtığı bu yolda ilerleyen bazı yazarlar ve eserleri tarih sırasıyla şu şekilde ele alınabilir (kuşkusuz bu liste *sınırlı* olarak değerlendirilmemelidir): **Sausser-Hall**, G.: L'utilisation industrielle des fleuves internationaux, *Recueil des cours*, vol. 83, 1953-II, 1953, s. 465-586; **Eagleton**, C.: The Use of the Waters of International Rivers, *Canadian Bar Review*, vol. 33/9, 1955, s. 1018-1034; **Berber**, F.J.: Rivers in International Law, (translated from German by Batstone), London, 1959; **McCaffrey**, 2001. Türk Doktrininde de bu konuya ilişkin olarak bkz. **Demir**, A.: Türkiye İçsularından Faydalanma, Ankara, 1969; **Sar**, C.: Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı, Ankara, 1970.

⁶ 14 ilâ 20 Ağustos 1966 tarihlerinde gerçekleştirilen Uluslararası Hukuk Cemiyetinin 52. Konferansında kabul edilen ve tam adı "Uluslararası Nehir(ler)in Sularının Kullanımına Dair Helsinki Kuralları" (*The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers*) olan bu kuralların tam metni için bkz. **Caponera**, D.A.: The Law of International Water Resources, *FAO Legislative Study no: 23*, Rome, 1980, s. 293-301.

⁷ Aynı Cemiyetin 2005 yılında da Berlin Kuralları olarak anılan konuya ilişkin bir kurallar dizgesi daha kabul etmiş olduğunun altı çizilmelidir. Bu kuralların tam metni için bkz. "Berlin Conference (2004)-Water Resources Law", *International Law Association*, Berlin, 2004, via www.internationalwaterlaw.org/documents/intldocs/ILA_Berlin_Rules-2004.pdf (son ziyaret tarihi: 28/03/12). Ayrıca, gerek 1966 Helsinki Kuralları ve onun halefi 2005 tarihli Berlin Kuralları, gerek BMUSSDKHİS'nin arasındaki etkileşimin irdelenmesi için bkz. **Salman**, S.M.A.: The Helsinki Rules, the UN Watercourses Convention and the Berlin Rules: Perspectives on International Water Law, *Water Resources Development*, vol. 23/4, 2007, s. 625-640.

1997 tarihinde oluşturulan BMUSSDKHİS'nin ise, bu çerçevede önemli bir eksiği giderecek temel metin konumuna dönüşmesi beklenirse de, yaşanan tartışmalar ve bir türlü Sözleşmenin yeterli imza sayısına ulaşarak yürürlüğe girememiş olması (en azından çok uzun bir süre-17 yıl) soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Yeterli imza sayısının 2014 Mayıs ayında tamamlanmasıyla BMUSSDKHİS imzacı devletler arasında 17 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiş ve böylece, bu Sözleşmeye ilişkin birtakım değerlendirmeler yapılması gereği doğmuştur. Böylelikle, BMUSSDKHİS hakkında ortaya bir perspektif konulmuş olacaktır. Bu bağlamda, bu kısa çalışma, öncelikle Sözleşme hükümlerinin ele alınıp tanıtılmasıyla başlayacak, sonrasında devletler tarafından itiraz edilen ve tartışılan hususlar değerlendirilerek Sözleşmenin örf ve âdet hukukuyla ilişkisine yer verilecek ve en son olarak, Sözleşmenin yürürlüğe girmesi ve bunun hukukî sonuçları oldukça özet biçimde hukukî statü başlığı altında ele alınmaya çalışılacaktır.

II. BMUSSDKHİS'İN GENEL OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

BMUSSDKHİS, başta 1966 tarihli Helsinki Kuralları olmak üzere uluslararası birtakım kurallar dizgesi referans alınarak oluşturulduğu ifade edilen, bir kere tamamen sonlanma noktasına gelen uzun tartışmalar sonucu 21 Mayıs 1997 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda oylanarak kabul edilmiştir⁸. Toplam 37 madde ve 7 bölümden oluşan Sözleşmeye bir de “Hakemlik”e dair ek protokol ilâve edilmiştir. Bu bağlamda, Sözleşmede m. 1 ilâ 4 arasında “giriş” (*introduction*) başlığını taşıyan I. Bölüm yer alırken, “genel ilkeler” (*general principles*) başlığını taşıyan II. Bölüm 5 ilâ

⁸ Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki oylama sonuçları şu şekildedir: 103 lehte oy, 3 karşı oy ve 27 çekimser oy. Karşı üç oyu kullanan devletler şunlardır: Burundi, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye. Çekimser oy kullanan 27 devlet ise şunlardır: Andora, Arjantin, Azerbaycan, Belçika, Bolivya, Bulgaristan, Ekvator, Etiyopya, Fransa, Gana, Guatemala, Hindistan, İspanya, İsrail, Kolombiya, Küba, Mali, Mısır, Monaco, Moğolistan, Özbekistan, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Ruanda ve Tanzania. Bkz. “Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses”, General Assembly 55th Session, New York, 1997 UN Doc A/51/PV.99, s. 7-8 via www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol-A/51/PV.99 (ziyaret tarihi: 25/08/14) (Bundan sonra kısaca “UN Doc.”). Ayrıca, konuya ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. **Schroeder-Wildberg**, s. 28-35 özellikle s. 33. Önemle belirtmelidir ki, bu oylama sonuçları konuyu değerlendiren hemen hemen tüm eserlerde de yer almaktadır.

10. maddeler arasında, “plânlanmış önlemler” (*planned measures*) başlığını taşıyan III. Bölüm 11 ilâ 19. maddeler arasında, “koruma, muhafaza ve yönetim” (*protection, preservation and management*) başlığını taşıyan IV. Bölüm 20 ilâ 26. maddeler arasında, “zararlı koşullar ve acil durumlar” (*harmful conditions and emergency situations*) başlığını taşıyan V. Bölüm 27 ilâ 28. maddeler arasında, “çeşitli hükümler” (*miscellaneous provisions*) başlığını taşıyan VI. Bölüm 29 ilâ 33. maddeler arasında ve “nihaî hükümler” (*final clauses*) başlığını taşıyan VII. Bölüm ise 34 ilâ 37. maddeler arasında düzenlenmiştir. Sözleşmeye ek olarak yer verilen Hakemlik Protokolü ise toplam 14 maddeden oluşmaktadır.

Çevresel niteliklerin ve korumanın ön plâna çıktığı ve düzenlediği konu dâhilinde “çerçeve sözleşme” (*framework convention*) olduğu ifade edilen⁹ BMUSSDKHİS’de¹⁰ adından da açıkça anlaşılacağı üzere, uluslararası suyollarında seyrüsefere dair konular ele alınmamıştır¹¹.

⁹ Buna göre BMUSSDKHİS’nin girişinde şu ifade yer almaktadır: “*Bir çerçeve Sözleşmenin, şimdiki ve gelecek kuşaklar için uluslararası suyollarının kullanımını, geliştirilmesini, muhafazasını, yönetimini ve korunmasını ve onun optimal (en uygun) ve sürdürülebilir kullanımını desteklemeyi sağlayacağı kanaatini ifade ederek*” (Expressing the conviction that a framework Convention will ensure utilization, development, conservation, management and protection of international watercourses and the promotion of the optimal and sustainable utilization thereof for present and future generations). Burada bir parantez açarak belirtilmelidir ki, görüşmeler esnasında Türk Delegatesi, Sözleşmenin çerçeve niteliğinin açık bir biçimde belirtildiğinin, buna karşılık çerçeve niteliğinin ötesine geçilerek ve oluşturulmak istenilen metnin saik ve doğasına aykırı biçimde plânlanmış önlemler için bir mekanizma oluşturulduğunun, dahası uyumsuzlukların çözümü için zorunlu kurallar getirildiğinin ve bunların hiçbirisinin çerçeve sözleşme niteliğiyle bağdaşmadığının altını çizmiştir. “*UN Doc.*”, s. 4-5. Ayrıca, bkz. **Schwabach, A.**: The United Nations Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses, Customary International Law, and the Interests of Developing Upper Riparians, *Texas International Law Journal*, vol. 33/2, 1998, s. 276 dipnot: 130. Benzer şekilde Fransa delegatesi M. *Legal* de, Sözleşmedeki bazı hükümlerin aşırı geliştirildiğini ve çok daha bağlayıcı hâle getirildiklerini, özellikle de uyumsuzlukların çözümüne dair düzenlemeye işaret ederek belirtmiştir. Bkz. “*UN Doc.*”, s. 8. Tanzanya delegatesi de, çok kesin hükümler konulduğunu ve bunun çerçeve nitelikte bağdaşmadığını vurgulamıştır. Bkz. “*UN Docs.*”, s. 3.

¹⁰ Çevre ağırlıklı düzenlemeler getiren BMUSSDKHİS’yi konu bağlamında inceleyen *Boczek*, uluslararası hukukun geleneksel olarak iki kullanım arasında ayrım yaptığını, bu

Peki, Sözleşmenin düzenlediği “uluslararası suyolları” (*international watercourses*) ne anlama gelmektedir? Bunun için, Sözleşme m. 2(a) ve (b) birlikte değerlendirme altına alınmalıdır. Madde 2(a)’da, su yolu, “*aralarındaki fizikî etkileşim yoluyla bölünmez bir bütün teşkil eden ve normal olarak ortak bir nihayete dökülen yerüstü ve yer altı suları sistemi*” olarak tarif edilmiştir. Bu meyanda, uluslararası suyolları ise, m. 2(b)’de, kesimleri farklı devletlerde konumlanmış su yolu olarak tanımlanmıştır. Oldukça geniş yorumlanabilecek bu tanımlar, dolayısıyla müphemdir ve böylelikle, sınır teşkil eden ve/veya sınır aşan her türlü nehir, *akifer*, *buzul*, *göl* vs gibi unsurlar Sözleşmenin kapsamına girebilecektir.

Sözleşme m. 3’te, Sözleşmenin, suyollarına ilişkin diğer antlaşmalarla olan ilişkisi düzenlenmiştir. Bu çerçevede, ilk fıkrada, aksine bir antlaşmanın yokluğunda, 1997 tarihli Sözleşmedeki (mevcut Sözleşmedeki) hiçbir hususun su yolu devletinin Sözleşmeye taraf olduğu tarihte kendisi için yürürlükteki antlaşma(lar)dan doğan hak ve yükümlülüklerini etkilemeyeceğine, ikinci fıkrada ilgili tarafların gerekli gördükleri durumlarda birinci fıkradaki anlaşma hükümlerini mevcut Sözleşmeyle uyumlu hâle getirebileceklerine, üçüncü fıkrada su yolu devletlerinin belirli bir su yolunun veya onun bir kısmının kullanımına ve özelliklerine ilişkin olarak mevcut Sözleşme hükümlerinin uygulanması veya geliştirilmesi için bir veya daha fazla su yolu antlaşması akdedebileceklerine, dördüncü fıkrada iki veya daha

---

kullanımların ise seyrüsefer ve seyrüsefer-dışı kullanımlar olduğunu ifade etmiş ve Sözleşmenin ikinci fıktaki kullanımları ele aldığını vurgulayarak bunların içerisine insan tüketiminin, enerji üretiminin, sulamanın, sanayisel süreçlerin ve benzerlerinin girdiğine, buna karşılık balıkçılığın ve canlı kaynaklara ilişkin hususların ise, Sözleşmede yer verilen kullanımları etkilemedikleri sürece uygulanmayacağına dikkat çekmiştir. Bkz. **Boczek**, s. 233.

¹¹ Sözleşmenin 1. maddesinin ilk fıkrasında seyrüseferin Sözleşmenin kapsamında olmadığı açıkça düzenlenirken; ikinci fıkradaysa, seyrüsefer için uluslararası suyollarının kullanımının, ancak seyrüseferin, diğer kullanımları etkilediği veya diğer kullanımlarla etkilendiği zaman Sözleşmenin kapsamına girebileceği hususuna yer verilmiş olduğu gözlenmektedir. Sözleşmedeki düzenlemelerde seyrüseferin ele alınmamış olmasına dair açıklamalar için bkz. **Sergent**, M.R.: Comparison of the Helsinki Rules to the 1994 U.N. Draft Articles: Will the Progression of International Watercourse Law Be Damned?, *Villanova Environmental Law Journal*, vol. 8/2, 1997, s. 467-468. Bu konuya dair ayrıca bkz. **McCaffrey**, 2001, s. 46-50.

fazla su yolu devletince bir su yoluna ilişkin bir anlaşma imzalandığında imzalanan bu anlaşmanın uygulanacağı suların tarif edileceğine, beşinci fıkrada bir su yolu devletinin belirli uluslararası bir su yolunun kullanımı ve özelliklerinin gerektirmesinden ötürü mevcut Sözleşmenin geliştirilmesi ve uygulanmasını düşündüğü durumlarda su yolu devletlerinin bir su yolu anlaşması veya anlaşmaları kabul etmek amacıyla iyi niyetle görüşmeler yapmak için birbirlerine danışacaklarına ve son olarak altıncı fıkrada belirli su yoluna ilişkin akdedilmiş bir antlaşmaya o su yolu devletlerinden sadece bazılarının taraf olması durumunda, ilgili o anlaşmadaki hiçbir hususun taraf olmayan su yolu devletlerinin mevcut Sözleşmeden doğan haklarına hâlel getirmeyeceğine yer verilmiştir.

Genel ilkeler bölümünde m. 5'te "hakça ve mâkul kullanım ve katılım" (*equitable and reasonable utilization and participation*)¹² ve m. 7'de "önemli bir zarara yol açmama yükümlülüğü" (*obligation not to cause significant harm*) düzenlenmişken; bu iki madde arasında yer alan 6. maddede ise "hakça ve mâkul kullanıma ilişkin etkenler" (*factors relevant to equitable and reasonable utilization*) sıralanmıştır. Devam eden kesimde, m. 8'de "işbirliği genel yükümlülüğüne" (*general obligation to cooperate*) yer verilirken, m. 9'da "düzenli veri ve bilgi değişimi" (*regular exchange of data and information*) düzenlenmiş, m. 10'da ise "farklı kullanım çeşitleri arasındaki ilişki" (*relationship between different kinds of uses*) mercek altına alınmıştır.

Buna göre, su yolu devletleri kendi ülkelerinde yer alan uluslararası bir su yolunu hakça ve mâkul bir tutumla kullanacaklar; bu çerçevede, su yolu devleti uluslararası bir su yolundan, gerek ilgili su yolu devletlerinin çıkarlarını gözeterek, gerek ilgili su yolunun uygun bir biçimde korunmasına dikkat ederek en uygun ve sürdürülebilir kullanıma erişmek amacıyla hareket edecektir¹³. Ayrıca, su yolu devletleri, uluslararası bir su yolunun kullanımına, geliştirilmesine ve korunmasına hakça ve mâkul bir tutumla

¹² *Toluner*, bu ilkenin, Türkçe'ye "hakkaniyet ve nisfete uygun ve mâkul olan biçimde" kullanma hakkı olarak çevrilmesini savunmuştur. Bkz. **Toluner**, S.: Milletlerarası Suyollarının Ulaşım-Dışı Kullanımları Hukuku Konusunda Son Gelişmeler, in *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, genişletilmiş 2. Bası, edited by Toluner, İstanbul, 2004, s. 430.

¹³ BMUSSDKHİS m. 5/1.

katılacaklardır¹⁴. 5. madde çerçevesinde su yolu devletlerinin hakça ve mâkul kullanıma ilişkin hak ve yükümlülükleri yerine getirirken dikkat edecekleri etkenler şu şekilde sıralanmaktadır: coğrafi, hidrografik, hidrolojik, iklimsel, ekolojik ve doğal nitelikli diğer etkenler; ilgili su yolu devletlerinin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları; her bir su yolu devletindeki su yoluna tâbi nüfus; bir su yolu devletindeki su yollarına ilişkin kullanımın veya kullanımların etkilerinin diğer su yolu devletlerine etkileri; su yoluna ilişkin mevcut veya potansiyel kullanımlar; su yolunun su kaynaklarının kullanımının muhafazası, korunması, geliştirilmesi ve ekonomisi ve bunlara ilişkin alınan önlemlerin maliyetleri; plânlanmış veya mevcut belirli bir kullanıma ilişkin alternatiflerin ve karşılaştırmalı değerlerin sağlanabilirliği¹⁵. Her bir etkene verilecek ağırlık, onun diğer ilgili etkenlerle karşılaştırmalı önemine göre belirlenecektir ve mâkul ve hakça kullanımın ne olduğunun belirlenmesinde tüm ilgili faktörler bir bütün olarak değerlendirilerek, bu bütünün temelinde bir sonuca ulaşılacaktır¹⁶. Su yolu devletleri kendi ülkelerindeki uluslararası bir su yolunu kullanırken, diğer su yolu devletlerine önemli bir zarara yol açmayı önleyici uygun tüm önlemleri alacaktır¹⁷. Yine de önemli bir zarar ortaya çıkmışsa, kullanımı bu şekilde bir zarara yol açan devlet(ler), bu tür bir kullanıma ilişkin bir anlaşmanın yokluğunda, 5. ve 6. maddelere gerekli ihtimamı göstererek bu tür zararı ortadan kaldırmak veya hafifletmek için ve hattâ uygun durumlarda devletler arasında zarara ilişkin tazminatı tartışmak için etkilenen devlete de danışarak uygun tüm önlemleri alacaktır¹⁸.

BMUSSDKHİS m. 8’de, su yolu devletlerinin uluslararası bir su yolundan en uygun şekilde kullanımı elde etmek ve uygun bir koruma sağlamak için egemen eşitlik, ülkesel bütünlük, karşılıklı çıkarlar ve iyi niyet temelinde işbirliği içinde olacakları düzenlenmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise, su yolu devletlerinin, gerekli görürlerse, bu çeşit bir işbirliğinin oluşturulmasında, ilgili önlem ve prosedürlere dair işbirliğinin kolaylaştırılmasında ortak mekanizmalar ve komisyonların kurulmasını değerlendirebilecekleri ve

---

¹⁴ BMUSSDKHİS m. 5/2.

¹⁵ BMUSSDKHİS m. 6/1.

¹⁶ BMUSSDKHİS m. 6/3.

¹⁷ BMUSSDKHİS m. 7/1.

¹⁸ BMUSSDKHİS m. 7/2.

bunu da çeşitli bölgelerde bulunan ortak mekanizma ve komisyonlardan elde edilen tecrübelerin ışığında gerçekleştirecekleri hususlarına yer verilmiştir.

Sözleşme m. 9’da ise, su yolu devletlerinin başta hidrolojik, meteorolojik, hidrojeolojik ve ekolojik açıdan olmak üzere özellikle suyun kalitesine ve hava tahminlerine ilişkin su yolunun durumuna dair kolaylıkla elde edilen veri ve bilgileri düzenli olarak birbirlerine verecekleri hususu yer almaktadır. Maddenin ikinci fıkrasında, bir su yolu devletinden başka bir su yolu devletince talep edilen kolaylıkla elde edilemeyen veri ve bilgiler konusunda, talepte bulunulan su yolu devletinin talebe mümkün olduğunca olumlu yanıt vereceği, fakat bu talebe ilişkin mâkul bir ücret isteminde bulunabileceği düzenlenmiştir.

10. maddede ise, su yollarının kullanımları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Buna göre, 1. fıkrada aksine bir anlaşma veya uluslararası örf ve âdet kuralının yokluğunda, hiçbir kullanımın doğal üstünlüğünün söz konusu olmadığı, ikinci fıkradaysa uluslararası su yolunun kullanımına ilişkin bir çatışma olduğunda, hayatî insan ihtiyaçlarının gereklerine özel ihtimam gösterilmek suretiyle Sözleşmenin 5 ilâ 7. maddeleri arasındaki düzenlemeler bağlamında çözüme gidileceği öngörülmüştür.

11 ilâ 19. maddeler arasında yer alan “plânlanmış önlemler” başlığı altında düzenlenen 3. bölümde öne çıkan hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- Su yolu devletleri, bir su yolunun durumu hakkında plânlanmış önlemlerin olası etkilerine dair bilgi alışverişinde bulunacak, birbirlerine danışacak ve gerekliyse görüşmelerde bulunacaklardır (m. 11).

- Bir su yolu devleti, muhtemel ters etkisi olabilecek plânlanmış olduğu önlemleri uygulamadan veya uygulanmasına izin vermeden önce, bundan olumsuz etkilenmesi muhtemel su yolu devletlerini bilgilendirecektir ki, bilgilendirme içerisinde teknik veri ve plânlar da yer alacaktır (m. 12). Bu bilgilendirme karşısında, aksi öngörülmemişse bilgilendirilen devletlere inceleme için 6 aylık süre verilmesi öngörülmüştür ki, bu süre zarfında plânlanmış önlemlerin sahibi olan devlet bulguların kendisine iletilmesini bekleyecektir. Özellikle teknik olarak karmaşık olan plânlarla ilgili istek üzerine ek 6 aylık bir sürenin tanınması da söz konusu olabilecektir (m. 13). Bilgilendirmelerin değerlendirildiği bu 6 aylık süre içerisinde, bilgilendiren devlet bilgilendirilen devletlerle işbirliği içerisinde olacak, istendiği takdirde

(önlemler için) ek verileri sunacak ve özellikle bilgilendirilen devlet(ler)in rızası olmadıkça plânlar hayata geçirilmeyecektir (m. 14). Bilgilendirilen devlet ise, en kısa süre içerisinde cevabını bulgularla birlikte bilgilendiren devlete ulaştıracaktır ve özellikle 5 ilâ 7. maddelere bir aykırılık tespit edilmişse, bunun nedenlerini açıklayan bir belgeyi de bilgilendiren devlete sunmak zorundadır (m. 15).

- Eğer bilgilendiren devlet süresi içerisinde herhangi bir cevap almazsa, bilgilendirdiği hususlara uyumlu bir biçimde (ve ayrıca m. 5 ve m. 7'deki yükümlülüklerine tâbi olarak) uygulamaya başlayabilecektir (m. 16).

- Eğer m. 15'te belirtildiği üzere bilgilendirmesi yapılan önlemin madde 5 ilâ 7 çerçevesinde bir aykırılık teşkil ettiği öne sürülmüşse, bilgilendiren devlet ile bilgilendirilen devlet konuya ilişkin hakça bir çözümün sağlanması için iyi niyetle birbirlerine danışacak ve gerekliyse görüşmeler yapacaktır. Görüşmeler esnasında aksi kararlaştırılmadıkça ve bilgilendirilen devletin cevabı esnasında isteği iletmesi üzerine 6 ay uygulamaya geçilmeyecektir. (m. 17)

- Eğer, herhangi bir bilgilendirme yapılmadan önlemler plânlanmışsa, ilgili su yolu devleti, önlemlerin önemli oranda ters bir etki yaratacağına ilişkin mâkul dayanakları da varsa, ilgili devletten m. 12'de öngörülen bilgilendirme prosedürüne uymasını talep edebilecektir. Bilgilendirme istenilen devlet bilgilendirmeye gerek olmadığını düşünüyorsa, bunu, karşı tarafa sebepleriyle birlikte açıklayacaktır. Tüm bu süreç zarfında, eğer ilk talepte belirtilmişse, bilgilendirme istenilen devlet uygulamaya 6 ay başlamayacaktır. (m. 18)

- Öte yandan, plânlanmış önlemleri gerçekleştirecek devlet, kamu sağlığının, kamu güvenliğinin korunması veya eş değer önemde diğer çıkarların gerektirmesi durumunda ve 5 ilâ 7. maddelere tâbi olarak koşuluyla acilen bu tedbirlere ilişkin uygulamayı başlatabilecektir (m. 19).

Sözleşmenin 20. maddesinde su yolu devletlerine bireysel olarak ve uygun olduğu durumlarda ortaklaşa biçimde uluslararası su yolları ekosistemlerinin korunması ve muhafazasını gerçekleştirme ödevi yüklenmiştir. Öte yandan, m. 21'de ise, yine su yolu devletlerine, bireysel veya uygun olduğu durumlarda ortaklaşa biçimde diğer su yolu devletlerinde veya onların çevresinde önemli zarara yol açabilecek uluslararası su yolu kirlenmelerinin

önlenmesi, azaltılması veya kontrolü için ödev yüklendiği gözlenmektedir. Özellikle maddenin 3. fıkrası su yolu Devletlerine, birinin talebi üzerine, uluslararası bir su yolunu kirlenmeden korumaya ve muhafaza etmeye yönelik karşılıklı üzerinde anlaşılabilir önlem ve metotlara ulaşmak amacıyla istişare ödevi yüklerken; bu önlem ve metotlar arasında su kalitesine dair ortak hedef ve kriterlerin oluşturulması, belli bir noktadan kaynaklanan veya belli bir noktadan kaynaklanmayan kirlilikle mücadele etmek için teknikler ve uygulamalar oluşturmak, uluslararası bir su yolunun sularına katılan ve bu çerçevede yasaklanacak, sınırlandırılacak, soruşturulacak ve izlenecek maddelerin listesinin oluşturulması gibi hususlar yer almaktadır.

Sözleşmenin kalan maddelerinden 22. maddede uluslararası su yoluna tanıtılan yabancı veya yeni türlere ilişkin düzenlemelere yer verilmişken, 23. maddede ise ilgili su yoluyla bağlantılı deniz çevrelerinin korunmasına ilişkin düzenlemeler ortaya konulmuştur.

Sözleşmenin “yönetim” (*management*) başlığını taşıyan 24. maddesinde su yolu Devletlerinin içlerinden herhangi birinin talebi üzerine, ortak bir yönetim mekanizmasının kurulması da dâhil, uluslararası bir su yolunun yönetimine ilişkin istişare edecekleri ön görülmüştür. Maddenin devamında, “yönetim” tabirinden anlaşılması gereken açıklanmıştır. “Düzenleme” (*regulation*) başlığını taşıyan bir sonraki maddede ise, su yolu devletlerinin, uygun olduğu durumlarda, uluslararası bir su yolunun sularındaki akışın düzenlenmesine dair ihtiyaç ve fırsatlar üzerinde işbirliğinde bulunacaklarına yer verilmiştir¹⁹.

“Zararlı koşulların önlenmesi ve hafifletilmesi” (*prevention and mitigation of harmful conditions*) başlığını taşıyan 27. maddede ise, su yolu devletlerinin bireysel olarak veya uygun durumlarda ortaklaşa biçimde doğal veya tamamen insandan kaynaklanan sebeplerle ortaya çıkan ve diğer su yolu devletlerine zarar oluşturabilecek olan uluslararası bir su yolundaki koşulların önüne geçilmesi veya azaltılması için tüm uygun önlemleri almakla mükellef kılındıkları gözlenmektedir.

BMUSSDKHİS m. 28’de ise, su yolu devletinin, kendi ülkesindeki topraklardan kaynaklanan acil bir durumu, zaman kaybetmeksizin ve

---

¹⁹ I. Fıkra.

olabilecek en uygun araçlarla diğer muhtemel etkilene devletlere ve yetkili uluslararası örgütlere bildirmekle (onları haberdar etmekle) yükümlendirildiği görülmektedir.

“Uyuşmazlıkların çözümü” (*settlement of disputes*) başlıklı 33. madde uyarınca, Sözleşme tarafı olan iki veya daha fazla devlet arasında Sözleşmenin uygulanmasına veya yorumlanmasına ilişkin çıkan bir uyuşmazlıkta, devletlerin, her şeyden evvel iyi niyetle görüşme yapmak suretiyle bir anlaşmaya varmaları öngörülmüştür; görüşmeler sonucu böyle bir anlaşmaya varılamamışsa, tarafların beraberce (ortaklaşa) üçüncü bir tarafın dostâne çözümünü arayabilecekleri veya arabuluculuğunu veya uzlaştırmasını talep edebilecekleri gibi, kendilerince oluşturulmuş su yolu komisyonuna da başvurabilecekleri veya aralarında anlaşarak hakemliğe veya Uluslararası Adalet Divanı’na gidebilecekleri düzenlenmiştir. Buna karşılık, her hâlükârda, taraf devletler arasında çıkan uyuşmazlık sonucu ilk görüşme talebinin gelmesinden itibaren hesap edilecek 6 aylık süre sonunda bir sonuç elde edilememişse, maddenin 10. fıkrasına uymak suretiyle²⁰ ve taraflar,

²⁰ 10. fıkrada, taraf devletlerin aralarındaki uyuşmazlıklar açısından, Uluslararası Adalet Divanı veya hakemliğe başvurularına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmiştir. Buna göre, ilgili fıkrada mevcut Sözleşmeyi onaylarken, uygun bulurken, kabul ederken veya katılırken veya bu işlemlerden sonra herhangi bir zamanda, bölgesel ekonomik bütünleşme örgütü haricinde bir taraf devletin, depozitere sunacağı yazılı bir bildirimle 2. fıkrada yer alan metotlarla çözülemeyen herhangi bir uyuşmazlığı aynı hükmü kabul etmiş olan taraf devlet veya devletlerle özel bir anlaşmaya gerek olmadan (*ipso facto*) ve zorunlu biçimde ya Uluslararası Adalet Divanı’na ya da taraflar başka türlü öngörmemişlerse mevcut Sözleşmeye ek protokolde belirtilen prosedüre göre kurulan ve işleyen hakemlik mahkemesine sunabileceği düzenlenmiştir. Bu çerçevede, Sözleşmenin tarafı olan şu üç devlet beyanda bulunmak suretiyle uyuşmazlık metodu olarak Uluslararası Adalet Divanını ve/veya hakemliği seçtiklerini bildirmiştir: Hollanda, Karadağ ve Macaristan. Bkz. Status-Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses”, s. 1, <http://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XXVII/XXVII-12.en.pdf> (son ziyaret tarihi: 31/08/14) (Bundan sonra “*Status*”). Öte yandan, *Fitzmaurice*, oldukça sıra dışı ve ikna edicilikten uzak olarak nitelendirdiği Sözleşmede öngörülen uyuşmazlıkların çözümüne dair hükümlerin dikkatle incelendiğinde, her ne kadar temel olarak Araştırma Komisyonuna bağlı bir çözüm öngörülmüş olsa da, Uluslararası Adalet Divanının veya hakemliğin zorunlu yetkisini tercih eden iki taraf devlet arasında çıkan uyuşmazlıkta, araştırma çözüm yolunun otomatik olarak by-pass edileceğinin altını çizmiştir. Bkz. **Fitzmaurice**,

aralarında başka türlü anlaşmamışlarsa birinin talebi üzerine uluslararası hukukta barışçıl çözüm yollarından bir diğeri olan “(verilerin) araştır(ıl)ma(sı)” (*fact-finding*)²¹ müessesesini hayata geçirebileceklerdir. Bunun için verilerin araştırılmasına yönelik bir “Araştırma Komisyonu” (*fact-finding commission*) kurulması öngörülmüş ve bu komisyona ilişkin ayrıntılar devam eden fıkralarda kendisine yer bulmuştur²².

Nihaî hükümler ise, sırasıyla, m. 34’te “imza”yı (*signature*), m. 35’te “onaylama, uygun bulma, kabul ve katılım”ı (*ratification, acceptance, approval or accession*), m. 36’da “yürürlüğe giriş”i (*entry into force*) ve m. 37’de “metinlerin özgünlüğü”nü (*authentic texts*) düzenlemektedir.

Çerçeve sözleşme olarak ifade edilmesine karşılık, oldukça ayrıntılı ve karmaşık kurallar içeren 1997 tarihli BMUSSDKHİS, bu hâliyle yaygın bir biçimde uygulanması zor görünen bir metindir. Nitekim, müteakip bölümde aktarılacağı üzere, birçok devlet tarafından ciddi şekilde eleştirilmiş olması bir yana, çok uzun süre yürürlüğe girmesi için gerekli taraf sayısına ulaşamamış olması bu hususun bir kanıtı olarak kabul edilebilir.

III. BMUSSDKHİS ÇERÇEVESİNDE İTİRAZ EDİLEN HUSUSLAR

Sözleşmeyi genel olarak bölümsel ve maddeler çerçevesinde ele alıp tanıttıktan sonra Sözleşmenin devletler tarafından itiraz edilen hususlarına değinmekte yarar vardır. Bu konudaki inceleme, gerek Birleşmiş Milletler

---

M.: Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, *Leiden Journal of International Law*, vol. 10/3, 1997, s. 508.

²¹ Uyuşmazlıkların barışçı çözüm yolları arasında yargısal nitelikli olmayan (diplomatik çözüm yolları) kesime dâhil olan bu kurum genelde “soruşturma” (*inquiry*) kurumuyla bir bütün olarak ele alınmakta ve “araştırma ve soruşturma” (*fact-finding and inquiry*) ismiyle nitelendirilmektedir. Bu barışçı çözüm yoluna dair daha ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. **Partsch**, K.J.: Fact-Finding and Inquiry, *Encyclopedia of Public International Law*, vol. II, edited by Bernhardt, Amsterdam, 1995, s. 343-345; **Pazarıcı**, H.: Uluslararası Hukuk Dersleri, IV. Kitap, Ankara, 2000, s. 13-16. Ayrıca, bkz. **Bar-Yacoov**, N.: The Handling of International Disputes by Means of Inquiry, London, 1974; **Merrills**, J.G.: International Dispute Settlement, 4th edition, Cambridge, 2007, s. 45-63. (Bu kaynaklara, doğrudan konuyla ilgili olmadıkları için, kaynakçada yer verilmemiştir)

²² BMUSSDKHİS m. 33/4 ilâ m. 33/9.

Genel Kurulunun konuya ilişkin Toplantısına dair delegelerin görüşlerini belirttikleri tutanak belge, gerek konuya dair ayrıntılı değerlendirme gerçekleştiren yazarların makaleleri dikkate alınarak gerçekleştirilebilir²³. *Caflich*, devletlerin Sözleşmeye ilişkin temelde beş noktaya itiraz ettiklerini belirterek, bu noktaları şu şekilde sıralamıştır: yeni Sözleşmenin mevcut suyolu anlaşmalarına etkisi; bir suyolu devletin gelecekte yeni Sözleşmeden sapan anlaşmalar akdetmesi olasılığı; bu tür devletlerin aynı suyolundaki diğer devletlerle akdedilen anlaşmalara katılma olasılığı; hakça ve mâkul kullanım ilkesi ile zarar vermeme yükümlülüğü arasındaki ilişki ve son olarak suyolu uyuşmazlıklarının barışçı çözümü²⁴. Görüldüğü üzere, *Caflich* tarafından devletlerce itiraz edildiği belirtilen bu beş hususun ilk üçü m. 3 ve m. 4'e ilişkin, dördüncüsü m. 5 ilâ m. 7'yi teşkil etmekte, yazarın sonuncu itiraz edildiğini belirttiği husus ise m. 33'te yer verilen düzenleme olmaktadır.

1997 tarihli BMUSSDKHİS'nin yanlış yorumlandığına işaret eden (ki Sözleşmenin de bu yüzden yeter sayıya ulaşamadığını belirten) ve konuya ilişkin en son değerlendirmelerden birisini ortaya koyan *Salman* ise, böylelikle Sözleşmenin tartışılan hükümlerini değerlendirmiş olmaktadır ve bu hükümler şu şekilde ortaya konulabilir: hakça ve mâkul kullanım ilkesi ile önemli zarardan koruma yükümlülüğü arasındaki ilişki (m. 5, 6 & 7), bildirim süreci (11 ilâ 20. maddeleri teşkil eden III. Bölüm), Sözleşmenin

---

²³ Şüphesiz, konuya ilişkin temel alınması düşünülen makaleler dışında da, devletlerin görüşmeler esnasında itiraz ettikleri hususlara dair ayrıntılı değerlendirmelere yer veren eserler vardır. Meselâ, *Fitzmaurice*'nin gerçekleştirdiği incelemede sorun yarattığı belirtilen şu maddeler irdelenmiştir: m. 3, m. 5 ilâ 7, m. 12, m. 20-21 ve m. 33. Bkz. **Fitzmaurice**, s. 502-508. Bir başka yazar, *Bourne* ise, ilgili Sözleşmede düzenlenen ilkeler arasında mâkul ve hakça kullanım ilkesine üstünlük verildiğine işaret ettiği makalesinde, bu bağlamda, bir nebze de sorunlu maddeleri irdelenmiş ve bu maddeleri şu şekilde sıralamıştır: m. 5 ilâ 7 ve m. 20 ilâ 21. Bkz. **Bourne**, s. 215-228.

²⁴ Bkz. **Caflich**, L.C.: Regulation of the Uses of International Watercourses, in *International Watercourses: Enhancing Cooperation and Managing Conflict*, edited by Salman & Boisson de Chazournes, Washington D.C., 1998, s. 9 vd. Yazar, makalesinin devamında, belirttiği bu beş kalemden ilk dördünü irdelenmiştir.

başka sözleşmelerle ilişkisi (m. 3), uyumsuzlukların çözümü hükümleri (m. 33) ve bölgesel ekonomik bütünleşme örgütlerinin rolü (m. 2 (c) & (d))²⁵.

Bunlarla beraber, bu konuda en ayrıntılı çalışmalardan birini ortaya koyan *Schwabach* ise, birçok devletin, Sözleşmenin her noktasına itiraz ettiğini belirtmiş; madde madde ve hattâ bölüm bölüm bu itirazları irdeledikten sonra, ayrıca genel olarak Sözleşmenin bütününe de itiraz edildiğini vurgulamaktan geri kalmamıştır²⁶.

Başta Birleşmiş Milletler Belgesinin kılâvuzluğunda olmak üzere yazarların bu eserlerini de göz önünde bulundurmak suretiyle, devletlerin Sözleşmeye yönelttikleri itirazları incelemek, daha önce de belirtildiği üzere, Sözleşmenin kendisinin ve hukukî statüsünün anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

Sözleşmenin girişine (*preamble*) ilişkin olarak birçok sorun olduğu ve eleştirildiği gözlenmektedir. Bu bağlamda, örneğin Türkiye'nin Sözleşmenin girişinde yer alan çerçeve sözleşme ibaresinin içerikle çatıştığını belirttiği hatırlatılmalıdır²⁷.

Sözleşmenin tanımlarının yer aldığı 2. maddesine ise, özellikle madde-deki Sözleşmenin de temel kavramı olan suyoluna ilişkin tanıma dair, yukarıda da belirtildiği üzere bu tanımın aşırı geniş yorumlanabilecek olması sebebiyle, itiraz geldiği ifade edilmelidir. Özellikle, yer altı sularını (*groundwaters*)²⁸ kapsayıcı şekilde bir tanım oluşturulmasına başta Pakistan,

²⁵ Bkz. **Salman**, S.M.A.: Misconceptions Regarding the Interpretation of the UN Watercourses Convention, in *The UN Watercourses Convention in Force: Strengthening the International Law for Transboundary Water Management*, edited by Loures & Rieu-Clarke, London, 2014, s. 28-45.

²⁶ Bkz. **Schwabach**, s. 264-276.

²⁷ Bkz. *supra* dipnot: 9. Öte yandan, Türkiye, itiraz ettiği konuları sıralarken, açıklamalara girmeden evvel, "giriş"e açıkça yer vermiştir. Bkz. "*UN Doc.*", s. 4.

²⁸ Her ne kadar, BMUSSDKHİS'nin yer altı sularını kapsadığı ifade olursa da, 2009 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu Akiferlere ilişkin taslak sözleşme maddelerini kabul etmiştir. Taslak Sözleşme maddelerinin Türkçe çevirisi için bkz. **Mantı**, N.P.: Sınır Aşan Akifer Hukuku Hakkında Tasarı Maddeleri, *Milletlerarası Hukuk & Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, vol. 31/2, 2011, s. 301-311. Ayrıca, konuya ilişkin olarak daha ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için bkz. **McCaffrey**, S.C.: The International Law Commission Adopts Draft Articles on Transboundary Aquifers,

Ruanda ve Türkiye karşı çıkmışlardır²⁹. Öte yandan, yine tanımlar çerçevesinde devletlerle beraber yeni bir süjeye³⁰ işaret ettiği düşünülen (c) ve (d) fıkraları da, huzursuzluk yaratmış³¹; her ne kadar bu fıkralara doğrudan bir itiraz olmasa da, bu yeni süjeye bağlantısı sebebiyle Hindistan’ın m. 32’ye³² çekince koyduğu belirtilmiştir³³.

Sözleşmenin yoğun olarak eleştirilen diğer bir maddesi ise, oldukça ayrıntılı düzenlemelere yer verilen 3. maddesidir. Bu maddede, BMUSSDKHİS ile diğer mevcut veya ileride akdedilecek sözleşmeler arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Özellikle, maddenin açıklık içermediği endişesi devletler arasında hâkim gözükmektedir³⁴.

American Journal of International Law, vol. 103/2, 2009, s. 272-293; **Mechlem**, K.: Moving Ahead in Protecting Freshwater Resources: The International Law Commission’s Draft Articles on Transboundary Aquifers, *Leiden Journal of International Law*, vol. 22/4, 2009, s. 801-821; **Yamada**, C.: Codification of the Law of Transboundary Aquifers (Groundwaters) by the United Nations, *Water International*, vol. 36/5, 2011, s. 557-565.

²⁹ “UN Doc.”, s. 4, 5 ve 12. Bkz. **Schwabach**, s. 266.

³⁰ “Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Örgütleri” (*Regional Economic Integration Organizations*).

³¹ **Salman**, bu tür bir süjeye yer verilmesinin temel nedeninin “Avrupa Birliği” olduğunu belirtmektedir. Bkz. **Salman**, 2014 (a), s. 34.

³² “Ayrım Yapmama” (*Non-discrimination*) başlığını taşıyan Sözleşme m. 32 şu şekildedir: “Bir su yoluna ilişkin faaliyetlerin sonucu olarak önemli sınıraşan zarardan muzdarip veya ciddi bir biçimde muzdarip olma tehdidi altındaki gerçek veya tüzel kişilerin çıkarlarının korunması için, su yolu devletleri farklı bir biçimde anlaşmadıkça, bir su yolu devleti topraklarında sürdürülmüş bu tür faaliyetlerin sebep olduğu ciddi zarara ilişkin bu kişilere kendi hukuk sistemine uyumlu olarak adli veya diğer süreçlere başvurma, (veya) tazminat veya diğer rahatlatıcı haklardan uyrukluk, (veya) yerleşim veya zararın ortaya çıktığı yer temelinde ayırım yapmayacaktır”.

³³ Bkz. **Schwabach**, s. 266-267. Hindistan, bu çerçevede, bölgesel bütünleşme öngörülmesini düşünmektedir.

³⁴ BMUSSDKHİS m. 3’e itiraz eden devlet arasında şu devletler vardır: Türkiye, Çek Cumhuriyeti, Hindistan, Etiyopya ve Mısır. Bkz. “UN Doc.”, s. 4, 6, 9-10. Meselâ, Çek Cumhuriyeti delegesi **Šmejkal** m. 3’ün bir şekilde kesinlikten/açıklıktan yoksun olduğunu çizmektedir. Maddeyi değerlendiren **Caflisch** ise, maddenin açık olarak oylandığını ve 36 olumlu oya karşılık 3 karşı oy (Fransa, Mısır ve Türkiye) ve 21 çekimsiz oyun kullanıldığını belirterek, Fransa ve Mısır gibi önceki/mevcut anlaşma-

Sözleşmeye ilişkin itirazın en yoğun şekilde yükseltildiği, konuya dair uluslararası hukukun genel normları olarak da adlandırılabilir m. 5 ve m. 7’de yer alan ilkeler ve bunlar arasında yer alan m. 6’daki etkenlere dair düzenlemeler olmuştur. Bu düzenlemeleri değerlendirmeden önce, ilk ilkenin 1966 tarihli Helsinki Kuralları m. IV’te yer alan ifadesinin göz önüne alınması faydalı olacaktır³⁵. Oldukça basit olan bu tanım şu şekildedir: “*Her bir havza devleti, kendi ülkesi dâhilinde, uluslararası süzülme havzası sularının imtiyazlı kullanımında mâkul ve hakça bir paya sahiptir*”³⁶. Görüldüğü üzere, oldukça basit, karmaşık kavramlardan uzak; böylece, anlaşılır bir tanım söz konusudur. Oysa, 1997 tarihli BMUSSDKHİS’nin 5. maddesinde yer alan düzenleme müphem, dolayısıyla devletlerin tepkisini çeken birtakım ifadeleri içermektedir. Öte yandan, özel hukuk kökenli zarar vermeme genel hükmünün³⁷ Sözleşmede ayrı bir madde altında ve m. 5 ve 6 ile bağlantısı açıkça düzenlenmemiş biçimde kendine yer bulması oldukça tartışma yaratan hususlar olarak gündemdeki yerini almıştır³⁸. Bilindiği

---

ların geçerliliğini arzulayan iki önemli su yolu devletinin tam da bunu öngören maddeye neden karşı oy kullandığını sorgulamış ve muhtemel cevaplar arasında bu devletlerin maddenin yeterince açık olmadığına inanmalarının yatabileceğini ifade etmiştir. Bkz. **Caflich**, 1993, s. 10-11.

³⁵ Dönemin dâvalarından “Lanoux Gölü Dâvası”nda da bu ilkenin varlığına işaret edilmiştir. Bkz. **Bourne**, s. 216. Lanoux Dâvasına ilişkin Hakem Mahkemesinin vermiş olduğu kararın tam metni için bkz. www.ecolex.org/server2.php/libcat/docs/COU/Full/En/COU-14374/E.pdf (son ziyaret tarihi: 17/06/12). Ayrıca, Lanoux Gölü Hakemliğine ilişkin ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. **Epiney**, A.: Lac Lanoux Arbitration, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2008 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 04/11/08); **Gervais**, A.: L’affaire du lac Lanoux, *Annuaire français de droit international*, vol. 3, 1957, s. 178-180; **Gervais**, A.: L’affaire de lac Lanoux, étude critique de la sentence arbitrale du Tribunal arbitral, *Annuaire français de droit international*, vol. 6, 1960, s. 372-434; **MacChesney**, B.: Lake Lanoux Case (France-Spain), *American Journal of International Law*, vol. 53/1, 1959, s. 156-171; **McCaffrey**, 2001, s. 197-203; **Tütüncü**, A.N.: Lanoux Gölü Hakem Mahkemesi Kararı: Hukukun Kodlaştırılmasında Örnek Olay Olarak Etkisi ve Kararın Özeti, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, vol. 56/1&4, 1998, s. 299-316.

³⁶ “Each basin State is entitled, within its territory, to a reasonable and equitable share in the beneficial uses of the waters of international drainage basin”.

³⁷ Bu konudaki değerlendirmeler için bkz. **Caflich**, 1993, s. 12.

³⁸ 7. maddenin içeriğine ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. **Toluner**, s. 432-433.

üzere, 1966 tarihli Helsinki Kurallarında zarar vermeme yükümüne ayrı olarak değil, hakça ve mâkul kullanma ilkesine doğrudan bağlanarak yer verilmiştir. Öte yandan, ilgili maddelere dair, görüşmeler sonunda taslak üzerinde gerçekleştirilen değişiklikler³⁹ de oldukça ciddi eleştiri almıştır⁴⁰. Nihayetinde, örneğin Hindistan delegesi *Shah*, özellikle “sürdürülebilir kullanım” (*sustainable utilization*) ibaresinin mevcut metinsel düzlemde açıklanmamış olmasını eleştirerek m. 5’in mevcut şekliyle müphem olduğunu ve böylelikle uygulanmasının zor olduğunu belirtirken⁴¹, Etiyopya ise, m. 7’yi ciddi biçimde eleştirmiştir⁴². Sonuç olarak, Türkiye’nin talebi üzerine bu üç maddeye dair gerçekleştirilen açık oylamada 38 lehte oya karşılık 4 karşı (Çin, Fransa, Tanzanya ve Türkiye) ve 22 çekimser oy kullanılmıştır⁴³. Bu sonuç, özellikle de düzenlemeyi kabul eden devlet sayısının sadece 38’de kalması, bazı yazarlar tarafından, Sözleşmenin hayata geçirilebilirliği konusunda şüphelerin doğduğu şeklinde yorumlanmıştır⁴⁴.

³⁹ Başta 5. madde olmak üzere, 6. ve 7. maddelerin taslaktaki hâlleri ve görüşmelerden sonraki değişmiş hâlleri *Schwabach*’ın makalesinde açıkça gösterilmiştir. Bkz. **Schwabach**, s. 270-271. Ayrıca, bkz. **Schroeder-Wildberg**, s. 39 ve 43. (sadece m. 5 ve m. 7)

⁴⁰ Örneğin, Tanzanya delegesi *Mwakawago*, özellikle m. 5/1’e eklenen “... ilgili su yolu devletlerinin çıkarlarını dikkate alarak ...” ibaresiyle üç madde (5, 6 ve 7) arasındaki hassas dengenin sarsıldığını vurgulamıştır. Bkz. “*UN Doc.*”, s. 3. Bolivya Delegesi *Camacho Omiste* ise, Uluslararası Hukuk Komisyonunca sağlanan dengenin Çalışma Grubu tarafından tahrif edildiğini ifade etmiştir. Bkz. “*UN Doc.*”, s. 5. İspanyol delegesi *Sánchez* ise, 5. ve 6. maddelerde yer verilen hakça ve mâkul kullanıma dair ilkenin vazgeçilmez bir parçasını teşkil eden m. 7’de yer alan önemli zarar vermeme ilkesiyle aralarındaki ilişkinin açık bir biçimde ortaya konulmadığının altını çizmiştir. Bkz. “*UN Doc.*”, s. 12. Madde 5 ilâ 7 arasındaki düzenlemelerden memnuniyetini belirten nadir devletlerden İsrail’in delegesi *Kidron* ise, yine de bu maddeler arasındaki dengenin çok daha açık bir biçimde ortaya konulabileceğinin altını çizmekten geri kalmamıştır. Bkz. “*UN Doc.*”, s. 11. Ayrıca, konuya ilişkin olarak bkz. **Schwabach**, s. 269-273.

⁴¹ Bkz. “*UN Doc.*”, s. 9. Hindistan delegesi gibi Çek Cumhuriyeti delegesi *Šmejkal* da “sürdürülebilir kullanım” ibaresini, uygun olmadığını düşünerek, eleştirmektedir. Bkz. “*UN Doc.*”, s. 6.

⁴² Bkz. “*UN Doc.*”, s. 10.

⁴³ Bkz. “*UN Doc.*”, s. 4.

⁴⁴ Meselâ, bkz. **Cafisch**, 1993, s. 16.

10. madde de devletler tarafından yoğun eleştiri alan maddeler arasındadır. Uluslararası suyollarındaki kullanımlar arasındaki hiyerarşiyi, ilişkiyi ortaya koyan bu maddeye Türkiye ve İsrail'in itiraz ettikleri belirtilmektedir⁴⁵.

Plânlanmış önlemlere dair 9 maddeyi içeren (tüm) bölüme Türkiye⁴⁶, Etiyopya ve Ruanda'nın itiraz ettikleri görülmektedir⁴⁷.

İtiraz edilen önemli diğer bir madde uyuşmazlıkların çözümüne dair olan 33. maddedir. Yukarıda da aktarıldığı üzere, hemen hemen tüm (barışçı) çözüm yolları zikredilmiş olsa da temel çözüm yolu verilerin araştırılmasına ilişkin barışçıl çözüm yoludur. Bununla birlikte, Uluslararası Adalet Divanı ve hakemlik mahkemesine başvurma da sayılan metotlar dâhiline katılmıştır. Devletlerin bu konuda maddeye dair getirdikleri en önemli eleştiriler veri araştırma metodunun zorunlu kılınması (Türkiye, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, İsrail) ve bu metodun sonunda ortaya çıkacak kararın bağlayıcı olmaması (Pakistan) gibi hususlar olmuştur⁴⁸.

Öte yandan, Sözleşmenin geneli bakımından da ciddî eleştiriler söz konusu edilmektedir⁴⁹. Bu bağlamda, Fransa (M. *Legal*) Sözleşmeye ilişkin olarak özellikle çalışma grubunun başkanı tarafından sergilenen aceleciliğin elde edilen sonucun geçerliliğini lekeleyen biçimde ciddî süreçsel düzensizlikler şeklinde kendisini gösterdiğini iddia ederken⁵⁰, Türkiye (M. *Çelem*), Çek Cumhuriyeti (M. *Šmejkal*), Çin Halk Cumhuriyeti (M. *Gao*) ve Ruanda (M. *Habiyaremye*) ülkesel egemenlik ilkesine vurgu yapılmamasını eleştir-

⁴⁵ Bkz. **Schwabach**, s. 273-274. Ayrıca, bkz. “*UN Doc.*”, s. 4 ve 11.

⁴⁶ Türkiye, m. 11'i itirazının harici bırakmıştır.

⁴⁷ Bkz. “*UN Doc.*”, s. 4, 9 ve 12. Ayrıca, bkz. **Schwabach**, s. 274.

⁴⁸ Bkz. “*UN Doc.*”, s. 4, 5, 7, 9, 11. Ayrıca, bkz. **Schwabach**, s. 274-275.

⁴⁹ **Schwabach**, BMUSSDKHİS'nin bütününe ilişkin itirazları dört temelde toplamıştır: “belirsizlik” (*ambiguity*), “egemenliğe ilişkin eksiklik” (*lack of regard for sovereignty*), “aşağı kıyıdaş devletler lehine sağlanan meyil” (*a perceived bias in favor of lower riparians*) ve “Sözleşmenin Genel Kurula getirilişi ve kabulüne dair uygunsuz süreç” (*improper process by which the Convention was brought before the General Assembly and adopted*). Bkz. **Schwabach**, s. 275-276.

⁵⁰ Bkz. “*UN Doc.*”, s. 8.

miş⁵¹, ayrıca birçok devlet aşağı kıyıdaş devletlerin kayırdığını⁵² ifade etmekten geri kalmamıştır⁵³.

IV. BMUSSDKHİS VE ULUSLARARASI ÖRF VE ÂDET HUKUKU

Hükümlerinin, başta 1966 tarihli Helsinki Kuralları olmak üzere, düzenlediği konuya ilişkin belirli normlara dayandığı ifade edilen BMUSSDKHİS'nin, böylelikle bazı kaynaklarda uluslararası örf ve âdet kuralı teşkil ettiğinin telâffuz edildiğini görmek mümkündür. Hattâ, öyle ki Uluslararası Adalet Divanı'nın 1997 tarihli kararında BMUSSDKHİS'yi örf ve âdet kurallarını yansıtan bir belge olarak sunduğuna işaret edilmektedir.

Her şeyden evvel, uluslararası örf ve âdet kuralları nedir? En basit hâliyle, uluslararası örf ve âdet kuralları, devletlerin, belirli davranışı, o davranışın hukukî zorunluluk teşkil ettiği düşüncesiyle tekrarlaması olarak tarif edilebilir. Bu çerçevede, devletlerin⁵⁴, olumlu veya olumsuz, aktif veya pasif nitelikli belirli bir davranışı uzun süreden⁵⁵ beri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Uluslararası örf ve âdet hukukunun maddî unsurunu teşkil eden bu öge bir yana, esas olan bu davranışların hukukî zorunluluk teşkil ettiği düşünülerek gerçekleştirilmesidir. “Manevî unsur” (*opinio juris*) olarak

⁵¹ Bkz. “UN Doc.”, s. 5, 6 ve 12.

⁵² Bunun tersini iddia eden devletler de söz konusudur. Yâni, Sözleşmede yukarı kıyıdaş devletlerin kayırdığını iddia eden aşağı kıyıdaş devletler de vardır. *Salman*, bu devletleri şu şekilde sıralamaktadır: Mısır, Pakistan, Peru. Bkz. *Salman*, 2014 (a), s. 29.

⁵³ Çin Halk Cumhuriyeti (M. *Gao*), Fransa (M. *Legal*) ve Etiyopya (M. *Nega*). Sırasıyla bkz. “UN Doc.”, s. 6, 8 ve 9-10.

⁵⁴ Bir davranışın uluslararası örf ve âdet hukuku teşkil etmesi için bu davranışı gerçekleştiren devlet sayısı tartışılabilir. Bu hususa ilişkin olarak Uluslararası Adalet Divanı, 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanelikleri Dâvasında, özellikle çıkarları etkilenen devletler de dâhil olmak üzere yaygın ve bir örnek uygulamayı yeterli görmüştür. Bkz. 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanelikleri Dâvası, Karar metni, s. 42 paragraf 73 via www.icj-cij.org/docket/files/52/5561.pdf (son ziyaret tarihi: 12/06/10).

⁵⁵ Günümüzde sürenin uzunluğundan çok, ilgili davranışı gerçekleştirmedeki istikrar daha ön plâna çıkmaktadır. Nitekim, gerek geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısının sonlarında ortaya çıkan hava hukukuna ilişkin temel birtakım kuralların, gerek münhasır ekonomik bölgeye ilişkin düzenlemenin (en azından genel çerçevede) çok kısa sürede uygulanan hukukun bir parçası hâline geldikleri görülmektedir.

kabul edilen bu unsurun tespiti ise, belirli örnekler dışında, oldukça güçtür. Öte yandan, uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarıyla, bu kuralların oluşumlarının başından beri (ısrarla) karşı çıkan devletlerin (*persistent objector*) bağlı olmadıkları da belirtilmelidir⁵⁶, meğer ki bu kurallar aynı zamanda *jus cogens* (amir kurallar) teşkil etmesin. Tüm bu açıklamalar ışığında uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarına ilişkin belirtilmesi gereken son husus, devletlerce gerçekleştirilen her yaygın uygulamanın (davranışın) otomatik olarak uluslararası örf ve âdet kuralı olarak addedilip edilmeyeceğinin tartışmalı olacağı hususudur.

BMUSSDKHİS veya en azından dâhilindeki bir bölüm hükmün uluslararası örf ve âdet hukuku kuralları teşkil edip etmediği konusuna gelince, her ne kadar aksini savunan yazarlar olsa da, en azından incelenebilen eserler bağlamında ağırlıklı görüş, katıldığımız üzere, Sözleşme çerçevesindeki bu hükümlerin uluslararası örf ve âdet kuralı teşkil etmedikleri yönündedir. Açıkçası, gerek BMUSSDKHİS bir bütün olarak ele alındığında, gerek tek tek hükümler bazında ele alındığında, özellikle görüşmelerin tarihçeleri, devletlerin takındıkları tutum, yukarıda birkaç kez altı çizildiği üzere görüşmelerin neredeyse durma ve sonlanma noktasına

⁵⁶ İsrarla karşı çıkan devletlerin durumuna ilişkin doktrinde ciddi tartışmalar söz konusudur. Bu tartışmaların yeri bu kısa makale değildir. Konuya ilişkin ayrıntılı değerlendirmeler için şu kaynaklar göz önünde tutulabilir: **Akehurst**, M.: Custom as a Source of International Law, *British Yearbook of International Law*, vol. 47, 1974-5, s. 1-53, özellikle s. 23-27; **Bradley**, C.A. & **Gulati**, M.: Withdrawing from International Custom, *Yale Law Journal*, vol. 120/1, 2010, s. 202-275; **Charney**, J.I.: The Persistent Objector Rule and the Development of Customary International Law, *British Yearbook of International Law*, vol. 56, 1985, s. 1-24; **Colson**, D.A.: How Persistent Must the Persistent Objector Be?, *Washington Law Review*, vol. 61/5, 1986, s. 957-970; **Dumberry**, P.: Incoherent and Ineffective: The Concept of Persistent Objector Revisited, *International & Comparative Law Quarterly*, vol. 59/3, 2010, s. 779-802; Elias O., Persistent Objector, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, online edition, edited by Wolfrum, 2010 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 04/10/10); **Mendelson**, M.H.: The Formation of Customary International Law, *Recueil des cours*, vol. 272, 1998-II, 1998, s. 227-244; **Thirlway**, H.W.A.: International Customary Law and Codification: An Examination of the Continuing Role of Custom in the Present Period of Codification of International Law, Leiden, 1972, s. 109-124. (Bu kaynaklara, doğrudan konuyla ilgili olmadıkları için kaynakçada ayrıca yer verilmemiştir, meğer ki metin içinde birden fazla atflandırılmamış olsunlar).

gelmesi gibi hususlar uluslararası örf ve âdet normu iddiasını sorgulanır hâle getirmektedir. Özellikle, bazı hükümlerle ortaya konulan ilkelerin, devletler tarafından ciddi bir biçimde tartışıldığı ve itiraz gördüğü bir gerçektir; dahası, ne yazık ki bu ilkelerin, suyollarına ilişkin birçok uyumsuzlukta, ikili ilişkiler bağlamında göz ardı edildiği de gözlenmektedir⁵⁷. Bu ilkeler, belki tek başlarına ele alınsalardı uluslararası örf ve âdet kuralı oluşturma nitelikleri sorgulanmayacakken⁵⁸, yukarıda da altı çizildiği üzere, bu ilkelerin Sözleşmede ifade ediliş tarzları⁵⁹, tek metin çerçevesinde birbirleriyle

⁵⁷ Ele alınan ilkeler bir yana, bu konuda *Schwabach*, meselâ, Sözleşme lehine oy kullanan birçok devletin dahi uygulamada Sözleşmedeki ilkeleri ihlâl etmeye devam ettiğinin altını çizmiştir. Bkz. **Schwabach**, s. 278.

⁵⁸ Buna karşılık, bazı yazarlar konuya dair ön plâna çıkan hakça ve mâkul kullanım ilkesinin dahi niteliğini sorgulamaktadırlar. Meselâ, *Upadhye*, açıkça, bu ilkenin de dâhil olduğu biçimde gerek Helsinki Kurallarının gerekse Sözleşme hükümlerinin taraflarının iradesine muhtaç olmalarından ötürü bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarının varlığına ilişkin kanıt oluşturmadığının altını çizmiş; ilerleyen bölümde, bir kez daha, Sözleşme hükümlerinin uluslararası örf ve âdet kurallarına ilişkin açıkça bir kanıt oluşturmadığını ifade etmiştir. Bkz. **Upadhye**, S.: *The International Watercourse: An Exploitable Resource for the Developing Nation under International Law?*, *Cardozo Journal of International & Comparative Law*, vol. 8/1, 2000, s. 75 ve 83. Paralel şekilde, *Elwan*, Sözleşme hakkında açıklamalarında “hakça” teriminin değişik anlamlara gelebileceği için yükseltelen eleştirilerden bahsederken, m. 5 ve m. 7’de yer verilen karşıt ilkelerin uyumsuzluğunu da vurgulamaktan geri kalmamıştır. **Elwan**, O.: *Nile River*, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2013, paragraf 71 www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 28/04/13). *Nollkaemper* da, hakça kullanım ilkesinin belirsizliğinin altını çizmiştir. Bkz. **Nollkaemper**, A.: *The Contribution of the International Law Commission to International Water Law: Does It Reverse the Flight from Substance?*, *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 27, 1996, s. 44-46.

⁵⁹ Bu konuya ilişkin *Bourne*’nin eleştirileri göz önüne alınabilir. Yazar, gerek taslak sözleşme metninin, gerek 1997 tarihli Sözleşmenin kendisinin dil bakımından oldukça gevşek olduğunu belirttikten sonra, kullanılan önemli kelimelerin kesin anlamlardan yoksun olduğunun altını çizmiş, dahası özellikle m. 5 ve 7 için geçerli olmak üzere cümlelerdeki sentaksın (sözdiziminin) oldukça biçimsiz olduğunu ve bu durumun da anlamları meçhul kıldığını vurgulamıştır. Bkz. **Bourne**, s. 228. *Elwan* da, paralel olarak ve yukarıda da belirtildiği gibi, Sözleşmenin iddia edildiği üzere belirsizliği veya terimleri uygulamaya adapte etmedeki güçlükler hususunda eleştiri aldığını belirtmiştir. Bkz. **Elwan**, paragraf 71. Benzer olarak, *Biswas* da, Sözleşmede kullanılan terimlerin

girdikleri etkileşimleri ve ilişkileri ve daha da önemlisi Sözleşmenin tamamı çerçevesinde bütünsel değerlendirilmeleri, en azından bizim için, bu niteliklerini şüpheyile karşılanır hâle getirmektedir⁶⁰.

çok farklı biçimlerde yorumlanabilecek şekilde müphem, geniş ve genel olduğunu belirterek, her bir ülkenin kendi ulusal çıkarlarına uygun uzman görüşü temin edebileceğinin altını çizmiştir. Bkz. **Biswas**, A.K.: Management of Transboundary Waters: An Overview, in *Management of Transboundary Rivers and Lakes*, edited by Varis & Tortajada & Biswas, Heidelberg, 2008, s. 15.

⁶⁰ Nitekim, Mısır delegesi, konuya ilişkin olarak, özetle, BMUSSDKHİS'nin, uluslararası örf ve âdet normlarının kodifikasyonunu içerdiğini, fakat bazı hükümlerinin uluslararası örf ve âdet hukuku teşkil etmeyen tamamen yepyeni kurallar olduğunun ve ülkesinin çekince beyan ettiği maddelere ilişkin olarak daha sonradan uluslararası örf ve âdet kuralı iddiasıyla bağlı olamayacağının altını çizdikten sonra, ilerleyen bölümlerde ülkesinin alenen uluslararası suların hakça paylaşımına ilişkin ilkeye çekince koyduğunu belirtirken, m. 6'da öngörülen unsurların uluslararası örf ve âdet kuralı teşkil etmediğine işaret ederek m. 7'deki düzenlemenin mevcut uluslararası örf ve âdet kurallarını etkilemeyeceğini ifade etmiştir. Bkz. "*UN Doc.*", s. 10-11. Mısır Delegesinin belirttiği hususlar çerçevesinde, Mısır'ın, birçok devlet ve doktrindeki birçok yazar tarafından Sözleşmedeki uluslararası örf ve âdet kuralı olarak lanse edilen m. 5 ilâ m. 7 arasındaki düzenlemeleri, en azından Sözleşmenin bütünü bağlamında, bu nitelikte görmediği gözlenmektedir. Öte yandan, 1997 tarihli BMUSSDKHİS'nin de dayanağını (en azından dayanaklarından birini) oluşturan 1966 tarihli "Helsinki Kuralları"nın halefi konumundaki 2005 tarihli "Berlin Kuralları"nda örneğin m. 12'de yer alan hakça kullanım ilkesinin, bazı ufak farklarla birlikte 1997 tarihli Sözleşmeye paralel bir şekilde düzenlendiği açıklanmaktadır. Bkz. "*Berlin Conference*", s. 20. Bu açıklamanın da gösterdiği üzere, ilgili ilkelerin 1997 tarihli Sözleşmeyle büyük oranda değiştiği görülmektedir ve kanımızca bu ilkelerin en azından 1997 tarihli Sözleşme bağlamında uluslararası örf ve âdet kuralı teşkil etmediğini sergilemektedir. Yine bu çerçevede, itirazcı devletlerin durumu akıllara gelebilir. Konuya dair ayrıntılı araştırma gerçekleştiren *Thirlway* kodifiye gerçekleştiren bir antlaşmanın kabulünden evvel belirli bir devletin veya devletlerin bir kuralın uluslararası örf ve âdet kuralı oluşturduğuna dair itirazının sonucunda üç olasılığın ortaya çıkacağından bahsetmektedir. Buna göre, ilk olasılıkta uluslararası örf ve âdet oluşturduğu iddia edilen bir kurala karşı itirazcı devlet bu kuralın ilgili niteliğinin kesinleşmesinden evvel istikrarlı ve sürekli bir biçimde itirazda bulunmuşsa, kendisine karşı bu kuralın öne sürülemeyeceği kabul edilmelidir. İkinci durumda, itiraz o kadar çok devlet tarafından ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmiştir ki, bu kural artık örf ve âdet kuralı niteliğini taşıyamayacaktır veya en azından sadece bölgesel veya yerel örf ve âdet kuralı niteliği taşıyabilecektir. Üçüncü durumda ise, eğer kurala ilişkin hukuk olarak genel bir uygulama benimsenmiş ve belirli devletlerin itirazı

Ayrıca, 1997 tarihli BMUSSDKHİS’in sadece 35 imzayı gerektirmesine karşılık uzun süre bir türlü yürürlüğe girememesi de savunulan bu görüşü destekler niteliktedir⁶¹. Her ne kadar uluslararası hukuk düzleminde antlaşmalar arasında bir karşılaştırma yapılması sağlıklı olmayabileceksin de, bu şekilde bir karşılaştırma Birleşmiş Milletler tarihinin bugüne kadarki en büyük kodifikasyon çabası olarak kabul edilen 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile yapılabilir. Bilindiği üzere, 1982 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmesi 9 yıl süren bir Konferanslar dizgesi sonucunda kabul edilmiş, sadece mevcut birtakım düzen ve kuralları kodifiye etmekle kalmamış, yeni oldukça sıra dışı önerileri de metinleştirmiş 300’ün üzerinde maddeden oluşan⁶² ve yürürlüğe girebilmesi için 60 imza gerektiren⁶³ bir Sözleşmedir. Buna rağmen, Deniz Hukuku Sözleşmesi, bu 60 imzayı 12 yıllık bir sürede sağlamış, bugün ise 167 devletçe taraf olunan⁶⁴ bir Sözleşme konumundadır. 1997 tarihli BMUSSDKHİS ise, kısaca ele alınan 1982 tarihli Deniz Hukuku Sözleşmesiyle karşılaştırıldığında toplam madde sayısıyla 10’da 1’i büyüklüğünde olmasına, daha ziyade konuya ilişkin mevcut örf ve âdet kurallarının kodifikasyonu olarak nitelendirilmesine, yürürlüğe girebilmesi için yarı yarıya daha az imzayı gerektirmesine karşın 17. yılda ancak yürürlüğe girebilen bir metin konumundadır. Sözleşmenin bu konumu bile uluslararası örf ve âdet hukuku niteliği hakkında şüphelerin doğmasına yol açmaktadır.

---

bu çerçevede etkisiz kalmışsa ve özellikle itirazcı devletler uluslararası örf ve âdet niteliği kazanana kadar geçen dönemde itirazlarına ilişkin seslerini duyuramamışlarsa, itirazcı devletler de dâhil ilgili kural tüm devletleri bağlayacaktır. Bkz. **Thirlway**, s. 109-110.

⁶¹ Bu çerçevede, 1997 yılında Tanzanya Delegatesi, Birleşmiş Milletler üyesi 185 devlet (rakamın ilgili tarihe göre olduğu unutulmamalıdır) göz önüne alındığında, yürürlük için toplam 35 devletin taraf olması şartının aranmasının sadece %18 gibi küçük bir orana tekâbül ettiğine işaret etmiştir. Bkz. “*UN Doc.*”, s. 4. Ayrıca, bkz. **Schwabach**, s. 275.

⁶² 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi toplam 320 madde ve dokuz ekten oluşmaktadır. Dokuz ekteki madde sayısı toplamı ise 125’tir.

⁶³ 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi m. 308/1. Bu madde çerçevesinde yer alan düzenleme bağlamında Sözleşme 16 Kasım 1994 tarihinde taraf devletler arasında yürürlüğe girmiştir.

⁶⁴ Bkz. via <http://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XXI/XXI-6.en.pdf> (son ziyaret tarihi: 15/12/15).

Son olarak, Uluslararası Adalet Divanı kararına değinilmesi uygun olabilir. Bu çerçevede, Uluslararası Adalet Divanınının 1997 tarihli Macaristan ve Slovakya arasındaki Nagymaros-Gabčíkovo Projesi Dâvasında vermiş olduğu karara ilişkin, bizim de katıldığımız *Upadhye*'nin ulaştığı sonucu zikretmek yeterli olacaktır. Buna göre, *Upadhye*, özetle, Uluslararası Adalet Divanı'nın, "orantılılık" kavramını bir zorunluluk kabul etmesinden ötürü, mâkul ve hakça kullanımı uluslararası örf ve âdet hukuku olarak deklâre etmediği şeklinde açıklamaktadır⁶⁵. Tüm bunlar bir yana, Uluslararası Adalet Divanı'nın, eğer Divan gerçekten BMUSSDKHİS hakkında bu şekilde bir nitelendirmede bulunmuşsa, bu nitelendirme için oldukça erken davranmış olduğu ifade edilebilir. Nitekim, zamanın bunu ispatladığını söylemek yanlış olmasa gerektir.

Tüm bu değerlendirmelerden sonra, bu kısa çalışmayı sonlandırmadan evvel, Sözleşmenin hukukî statü çerçevesinde de ele alınması sağlıklı olacaktır.

V. BMUSSDKHİS'İN HUKUKİ STATÜSÜ

Sözleşmenin, 36. maddesi 1. fıkrasına göre 35. imzanın depozitere tevdi edilmesinden itibaren hesap edilecek 90. günün sonunda yürürlüğe gireceği düzenlenmiştir. 35. imza 19 Mayıs 2014 tarihinde Vietnam tarafından tevdi edilmiştir. Bu tarihten itibaren hesap edilen 90. günün sonunda, yâni 17 Ağustos 2014 tarihinde Sözleşme taraf devletler arasında yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Mart 2015 itibarıyla BMUSSDKHİS'ye taraf olan 36 devlet ve kabul tarihleri şu şekildedir: Almanya (15 Ocak 2007), Benin (5 Temmuz 2012), Burkina Faso (22 Mart 2011), Çad (26 Eylül 2012), Danimarka (30 Nisan 2012), Fas (13 Nisan 2011), Fildişi Sâhilleri (25 Şubat 2014), Filistin (2 Aralık 2015), Finlandiya (23 Ocak 1998), Fransa (24 Şubat 2011), Gine Bissau (19 Mayıs 2010), Güney Afrika Cumhuriyeti (26 Ekim 1998), Hollânda (9 Ocak 2001), Irak (9 Temmuz 2001), İngiltere (13 Aralık 2013)⁶⁶, İrlanda (20 Aralık 2013), İspanya (24 Eylül 2009), İsveç (15 Temmuz 2000), İtalya (30 Kasım 2012), Karadağ (24 Eylül 2013), Katar (28 Şubat 2002), Libya (14 Haziran 2005), Lübnan (25 Mayıs 1999),

⁶⁵ Bkz. *Upadhye*, s. 80-81.

⁶⁶ Resmî olarak "Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda" olarak geçmektedir.

Lüksemburg (8 Haziran 2012), Macaristan (26 Ocak 2000), Namibya (29 Ağustos 2001), Nijer (20 Şubat 2013), Nijerya (27 Eylül 2010), Norveç (30 Eylül 1998), Özbekistan (4 Eylül 2007), Portekiz (22 Haziran 2005), Suriye (2 Nisan 1998), Tunus (22 Nisan 2009), Ürdün (22 Haziran 1999), Vietnam (19 Mayıs 2014) ve Yunanistan (2 Aralık 2012)⁶⁷. Bu devletler dışında BMUSSDKHİS’yi üç devlet imzalamış olmasına rağmen henüz onaylayarak tarafı hâline gelmemişlerdir. Bu devletler ve Sözleşmeyi imzalama tarihleri ise şu şekildedir: Paraguay (25 Ağustos 1998), Venezüella (22 Eylül 1997) ve Yemen (17 Mayıs 2000)⁶⁸. Türkiye ise, Sözleşmeye taraf değildir⁶⁹.

Yukarıda da görüldüğü üzere, Sözleşmeyi 23 Ocak 1998 tarihinde imzalayan ilk devlet Finlandiya’dır. 35. onayı gerçekleştirmek suretiyle Sözleşmenin yürürlüğe girmesini sağlayan devlet ise, gerekli belgeyi depozitere 19 Mayıs 2014 tarihinde teslim eden Vietnam’dır. Mart 2015 itibarıyla Sözleşmeye en son taraf olan devlet ise Filistin Devletidir. Sözleşmeye taraf olan devletler açısından, gözlenen ilk nokta, Amerika Kitasının bütününde (Kuzey, Orta ve Güney) hiçbir devletin Sözleşmeye taraf olmayışıdır⁷⁰. Benzer şekilde, Okyanusya’dan da hiçbir devlet Sözleşmenin tarafı değildir. Buna karşılık, 36 devletten 16’sı Avrupa devletiyken,

⁶⁷ Bkz. “*Status*”, s. 1.

⁶⁸ *ibid.*

⁶⁹ Yukarıda yer alan bölümde belirtilen Türkiye’nin Sözleşme ile ilgili itirazları, Sözleşmeye dair tutumu da açıkça ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, 2003 yılında gerçekleştirilen “Dünya Üçüncü Su Forumu ve Bakanlar Konferansı” dâhilinde gerçekleştirilen Barış İçin Su oturumunda *Rende* Türkiye’nin Sözleşmeye ilişkin tutumunu şu şekilde açıkladığını ifade etmiştir: “... 1997’den bu güne kadar sadece 12 ülke tarafından onaylanan Sözleşme’nin şimdiden temel hukukî belge olarak sunulmasının yanıltıcı olacağı, Sözleşme’nin, aşağı kıyıdaş ülkeleri kayırdığı, yukarı ve aşağı kıyıdaş ülkelerin hakları arasında dengesizlik yarattığı, çerçeve niteliğine ters düşen hükümler ve zorunlu bir hakemlik mekanizması içerdiği, sonuçta birçok ülke tarafından onaylanmayacağını düşündüğümüz ifade edilmiş, bu nedenle yeni bir Sözleşme’nin müzakere edilmesi gerektiği savunulmuştur”. Bkz. **Rende**, E.: Dünyanın Hızla Artan Su İhtiyacına Çözüm Arayışları: Dünya Üçüncü Su Forumu ve Bakanlar Konseyi, via www.mfa.gov.tr/dunyanin-hizla-artan-su-ihhtiyacina-cozum-arayislari_-dunya-ucuncu-su-forumu-ve-bakanlar-konseyi.tr.mfa (ziyaret tarihi: 23/09/14).

⁷⁰ Her ne kadar Amerika Kitasının tümünde hiçbir devlet Sözleşmenin tarafı olmamışsa da, Güney Amerika’dan iki devlet Sözleşmeyi imzalamıştır: Paraguay ve Venezüella.

12'si Afrika devleti, geri kalan 8 devlet Asya devletidir. Avrupa Kıtasındaki taraf devletlerden ikisi hariç⁷¹ tamamı aynı zamanda Avrupa Birliği üyesidir. Taraf olan Asya Devletleri bağlamında ise iki devlet⁷² hariç kalan altı devlet Orta Doğu devletidir. Tüm taraf devletler içerisinde sadece iki devlet ada devletiyken⁷³, beş devlet denize kıyısı olmayan devlettir⁷⁴. Bu kısma ilişkin son olarak, Sözleşmenin onaylanmasına dair hızlı gelişimin 2009 ve sonrası döneme rast geldiği vurgulanmalıdır. Öyle ki, belirtilen bu dönemde 20 devlet Sözleşmeye taraf olmuştur⁷⁵. Bu sayı yürürlüğe girme için gerekli olan 35 devletin yaklaşık olarak % 57'sine denk gelmektedir.

Öncelikle belirtilmelidir ki, Sözleşmenin etkinliğinin ne kadar fazla devlet taraf olursa o kadar artacağı kuşkusuzdur. Dahası, sınıraşan belirli bir suyolunda Sözleşmenin tam manasıyla uygulanması tüm kıyıdaş devletlerin Sözleşmeye taraf olmasına bağlı olacaktır. Ne var ki, her ne kadar Sözleşme yürürlüğe girmesi için yeterli taraf sayısına ulaşmış olsa da, en azından bugün için, evrensel etkinliğinin ve uygulanmasının şüphe taşıdığı görülmektedir.

Öncelikle, taraf olan devletler arasında toprakları dâhilinde uluslararası su yolu barındırmayan devletler vardır. Bu devletlerin Sözleşmeyle bağlanıp bağlanmamasının *de jure* önemi yadsınamasa da, *de facto* uygulanma açısından bir önemi yoktur. Meselâ, ada devletleri bu şekilde değerlendirilebilir. Nitekim, *Schwabach*, makalesinin başında devletlerin özelliklerini ele alırken “ada devletleri” (*insular states*) için suyolları hukukunun sadece

⁷¹ Karadağ ve Norveç. Avrupa Birliği üyesi devletler için suyolları hukukuna dair aynı zamanda bugüne kadar dört kez modifiye edilen 2000 tarihli Su Direktifi de akıllarda tutulmalıdır.

⁷² Özbekistan (Orta Asya) ve Vietnam (Güneydoğu Asya).

⁷³ İngiltere ve İrlanda.

⁷⁴ Burkina Faso, Çad, Nijer (Afrika Kıtası), Macaristan (Avrupa Kıtası) ve Özbekistan (Asya Kıtası). Denize kıyısı olmayan devletler için, denize ulaşımında kullanılacak bir nehir yolu önem arz etmektedir. Dolayısıyla, bu beş devlet için suyollarının seyrüsefer dışı kullanım haricinde seyrüsefere dayalı kullanımlarının da hayati olabileceği akıllardan uzak tutulmamalıdır.

⁷⁵ Benin, Burkina Faso, Çad, Fas, Fildişi Sahilleri, Danimarka, Fransa, Gine-Bissau, İngiltere, İrlanda, İspanya, İtalya, Karadağ, Lüksemburg, Nijer, Nijerya, Tunus, Vietnam ve Yunanistan.

akademik bir sorun teşkil ettiğine vurgu yapmıştır⁷⁶. Bu çerçevede, Sözleşmeye taraf İngiltere ve İrlanda değerlendirme altına alınabilir. İngiltere'nin İrlanda'daki toprağı (Kuzey İrlanda) haricinde suyoluna ilişkin bir sorun yaşamayacağı görülmektedir⁷⁷. Ada devletleri hariç, meselâ Danimarka, Katar gibi hiçbir uluslararası suyoluna sahip olmayan devletler göz önüne alınabileceği gibi, her ne kadar görünürde (şeklen) sınıraşan suyollarına sahip olsa da bu suyollarının sahip olunan kısmının büyüklüğü veya ilgili suyollarının kendi bünyesindeki hacmi değerlendirildiğinde ciddi önem arz etmeyen örneğin İtalya gibi devletler de bu tür bir kategoriye katılabilir⁷⁸.

⁷⁶ Schwabach, s. 260-264, özellikle s. 262.

⁷⁷ 18 Eylül 2014 tarihinde gerçekleştirilen İskoçya'nın bağımsızlık referandumu sonrası Birlikten ayrılmama yönünde %55'lik lehte oyun çıkması, İngiltere için bu konuda da işleri kolaylaştırmıştır. Öte yandan, İrlanda Adası bağlamında bir değerlendirme yapıldığında, Adada İngiltere (Kuzey İrlanda) ile İrlanda'nın konumlandığı görülmektedir. Sınıraşan suların iki devlet arasında idaresi konusunda 1994 tarihli Belfast Antlaşmasında ortaya konulan esaslar çerçevesinde çözüm sağlandığı ifade edilebilir. Bilindiği üzere, İngiltere ve İrlanda arasında altı sınıraşan nehir söz konusudur: Bann, Castletown, Erne, Fane, Flurry ve Foyle. Bkz. **Wolf, A.T. & Natharius, J.A. & Danielson, J.J. & Ward, B.S. & Pender, J.K.**: International River Basins of the World, *International Journal of Water Resources Development*, vol. 15/4, 1999, s. 403-405, 420 ve 423. Ayrıca, bkz. **Dinar, S.**: International Water Treaties: Negotiation and Cooperation along Transboundary Rivers, Oxon, 2008, s. 124 ve 127-128.

⁷⁸ İtalya'nın altı sınıraşan nehre sahip olduğu gözlenmektedir. Bunlar içerisinde İtalya'nın en büyük nehri Po da sayılabilir. Yaklaşık %95'i İtalyan topraklarında yer alan Po Nehrinin geri kalan çok küçük bir kısmı 3 devlete bölünmüştür: İsviçre (% 4,71), Fransa (% 0,44) ve Avusturya (% 0,03). Öte yandan, İtalya Isanzo, Ren, Rhone, Roya (Roia) ve Tuna, nehirlerinin havzalarının bir bölümüne de ev sahipliği yapmaktadır. Bkz. **Wolf, et al.**, s. 407. Ancak, görüldüğü üzere Po Nehrinin çok ufak bir kısmı İtalyan ülkesi dışında kalırken, diğer nehirlerde de ya İtalya'nın çok küçük bir payı söz konusudur (Ren için % 0,07; Rhone için %0.06), ya da nehirlerin kendileri sınıraşan niteliği haiz olmalarına rağmen çok küçük alanlar (Isanzo'nun kapladığı alan 3000 km² iken, Roya'nın kapladığı alan 660 km²) kaplamaktadır. Bkz. **Wolf, et al.**, s. 405 ve 407. Öte yandan, Kuzey İtalya'da İsviçre ve İtalya arasında konumlanmış göller tabii ki es geçilmemelidir. Fakat, göllerin kullanımına dair ilgili devletlerin antlaşmalar imzaladıkları ve düzenlemelere gittikleri gerçeği de göz önüne alınmalıdır. Ayrıca, yine bu iki devlet arasında ufak nehirlerle ilişkin antlaşmaların da imzalandığı ifade edilmelidir. Bkz. **Dinar**, s. 119 ve 124.

Sayılan bu devletlere, Kuzey Afrika’da konumlanan Sözleşmenin tarafları arasında yer alan Libya ve Tunus da eklenebilir⁷⁹.

Taraf olan devletlerden Avrupa Kıtasında yer alan devletlerin esas anlamda bu yönlü bir çerçeve Sözleşmeye duydukları ihtiyaç da tartışılabilir. Zira, Avrupa Kıtası bağlamında 1997 tarihli BMUSSDKHİS öncesinde kabul edilmiş konuya ilişkin⁸⁰ 1992 tarihli “Sınırşan Suyollarının

⁷⁹ Libya, sınırşan bir nehre sahip değildir. Buna karşılık, her ne kadar Çad Gölüne kıyısı olmasa da, Çad Gölü Havzası dâhilindeki antlaşmanın 2008’de tarafı hâline gelmiştir. Bkz. **Lorenzmeier**, S.: Lake Chad, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 paragraf 8 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 04/08/10). Tunus ise, Cezayir’le paylaşılan tek bir sınırşan nehre sahiptir. Standartlar çerçevesinde küçük sayılabilecek Cezayir’le paylaşılan Medjerda Nehrine ilişkin iki devlet arasında antlaşma ile bir hukuk düzeni yaratıldığı bilinmektedir. Bkz. **Dinar**, s. 121; **Wolf**, *et al.*, s. 397 ve 423. Kuzey Afrika’da konumlanan Sözleşmeye diğer taraf devletlerden Fas ve Cezayir arasında, her ne kadar uluslararası standartlar çerçevesinde ufak sayılabilseler de, beş sınırşan nehrin (Daoura, Dra, Guir, Oued bon Naima ve Tafna) varlığı gözlenmektedir. Bkz. **Dinar**, s. 119, 121 ve 129 (Tafna hariç); **Wolf**, *et al.*, s. 396, 398-399, 416 ve 421. Burada, ayrıca dikkat edilmesi gereken husus, sınırşan nehirlerin varlığı bir yana, m. 2 kapsamına girebilecek akiferlerin bulunmasıdır. Buna göre, Cezayir, Libya ve Tunus arasında Kuzeybatı Sahra Akifer Sistemi için ortak bir komisyon kurulmasına dair 2000 tarihli bir antlaşma akdedildiği, yine Nubya Kumtaşı Akifer Sistemi için Çad, Libya, Mısır ve Sudan arasında antlaşma imzalandığı bilinmektedir. Konuya ilişkin daha ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. **Burleson**, E.: Middle Eastern and North African Hydropolitics: From Eddies of Indecision to Emerging International Law, *Georgetown International Environmental Law Review*, vol. 18/2, 2006, s. 418-423.

⁸⁰ Bu konuda yine “Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu” (UNECE/United Nations Economic Commission for Europe) dâhilinde 25 Şubat 1991’de Espoo’da (Finlandiya) kabul edilen, 10 Eylül 1997’de yürürlüğe giren kısaca Espoo Sözleşmesi olarak da adlandırılan ve günümüzde 45 devletin tarafı olduğu “Sınırşan Bir Bağlamda Çevresel Etki Değerlendirmesine Dair Sözleşme”ye de (*Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context*) değinilebilir. Her ne kadar, doğrudan su dağılımına dair kurallar içermese de çevresel etki üzerine kurallar getiren bu Sözleşmede, özellikle taraf devletlere uygulayacakları projelerinde çevresel etki değerlendirmeleri hazırlamaları ve komşu devletleri haberdar etme görevleri yüklenmiştir. Bu Sözleşmeye taraf olan ve aynı zamanda 1997 tarihli BMUSSDKHİS’ye de taraf olan devletler şu şekilde sıralanabilir: Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İtalya, İspanya, İsveç, Karadağ, Lüksemburg, Macaristan, Norveç, Portekiz ve Yunanistan.

ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılmasına Dair Sözleşme”⁸¹ 17 Mart 1992 tarihinde kabul edilmesinden kısa bir süre sonra 6 Ekim 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş⁸² ve oldukça geniş bir katılıma sahiptir⁸³.

Genel nitelikli 1992 tarihli Sözleşme bir yana Avrupa Devletleri için işaret edilmesi gereken en önemli husus, özellikle taraf olan Avrupa Devletleri göz önüne alındığında, topraklarından geçen sınıraşan sularına ilişkin komşularıyla tüm sorunlarını halletmiş oldukları gerçeğidir. Örneğin, İspanya-Portekiz 18. yüzyıla dayanan sınırlandırma antlaşmaları başta olmak üzere, günümüze kadar çok geniş bir kullanım yelpazesinde tüm sınıraşan suyollarına ilişkin antlaşmalar imzalamışlardır. Finlandiya, Norveç ve İsveç’in de sınıraşan sularına ilişkin yoğun bir şekilde, geniş kapsamlı ve

⁸¹ “Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes”, *United Nations-Treaty Series*, vol. 1936, no: 33207, 1996, s. 269-356.

⁸² 1992 tarihli Helsinki Sözleşmesi m. 26/1 bağlamında Sözleşmenin 16. onay belgesinin depozitere tevdiğinden itibaren hesap edilecek 90. günün sonunda yürürlüğe gireceği öngörülmüştür.

⁸³ Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu çatısı altında gerçekleştirilen Sözleşmeye 10 Eylül 2014 tarihi itibarıyla 40 devlet taraftır. Bu 40 devlet (esasen 39 devlet ve Avrupa Birliği biçimindedir) şu şekilde sıralanabilir: Almanya, Arnavutluk, Avrupa Birliği, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, Karadağ, Kazakistan, Letonya, Liechtenstein, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Moldavya, Norveç, Özbekistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkmenistan, Ukrayna ve Yunanistan. Öte yandan, Sözleşmeyi 18 Mart 1992 tarihinde imzalayan İngiltere (Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda) henüz Sözleşmeyi onaylayarak tarafı hâline gelmemiştir. Sözleşmeyi 1 Nisan 1993 tarihinde onaylayan ilk devlet Norveç iken, en son katılan devlet 23 Haziran 2014 yılında Sözleşmeyi onaylayan Karadağ’dır. Sözleşmeyi imzalamayan Türkiye, Sözleşmenin tarafı değildir. Tüm bu bilgiler için bkz. “Status-Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes” via <http://treaties.un.org/doc/Publication/MTDGS/Volume%20II/Chapter%20XXVII/XXVII-5.en.pdf> (son ziyaret tarihi: 10/09/14). Ayrıca, 1997 tarihli BMUSSDKHİS ile 1992 tarihli Helsinki Sözleşmesi arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi için bkz. **Tanzi, A.**: The Relationship between the 1992 UNECE Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes and the 1997 UN Convention on the Law of the Non Navigational Uses of International Watercourses, Genève, 2000.

çeşitli kullanımları kapsayan antlaşmalar imzaladıkları görülmektedir⁸⁴. Ren Nehri ve kollarının kıyıdaş devletleri olan Almanya, Fransa, Hollânda ve hattâ Lüksemburg'da sorunlarını hâlîhazırda hâletmiş görünmektedir⁸⁵.

Avrupa Kıtasının bir benzeri durum Afrika Kıtasındaki bazı taraf devletler için de zikredilebilir⁸⁶. Özellikle, 1997 tarihli BMUSSDKHİS'nin tarafı olan Nijer Havzası devletleri⁸⁷ Benin, Burkina Faso, Çad, Fildişi Sâhilleri, Nijer ve Nijerya Afrika Kıtasının bu en büyük havzaları arasında yer alan havzası dâhilinde sorunlarını hâletmiş görünmektedirler⁸⁸. Sözleş-

⁸⁴ Finlandiya, diğer komşusu Rusya ile de bu yönlü birçok antlaşma imzalamıştır.

⁸⁵ Tabii ki sadece Ren Nehri söz konusu değildir. Örneğin, başta Tuna olmak üzere Elbe, Scheldt, Seine, Meuse Rhone gibi nehirlerde de ayrıntılı hukukî rejimler geliştirildiği göz önünde tutulmalıdır.

⁸⁶ Tabii ki, Afrika Kıtasındaki bu devletlerin yine de Avrupa Kıtasındaki devletler kadar rahat olmayabilecekleri de göz önünde tutulmalıdır.

⁸⁷ Nijer Havzası devletleri içinde yer alan Burkina Faso ve Benin aynı zamanda Volta Nehri Havzasına da dâhillerdir. Bu devletler ve diğer kıyıdaş devletlerin (Gana, Mali ve Togo-diğer bir kıyıdaş devlet Fildişi Sâhilleri ise 2007 tarihli Sözleşmenin tarafı değildir) katılımıyla 2007'de imzalanan "Volta Nehri Statüsüne ve Volta Havza Otoritesi Kurulmasına Dair Sözleşme" (*Convention on the Statute of the Volta River and Setting up the Volta Basin Authority*) günümüzde yürürlüktedir ve Sözleşme çerçevesinde kurulan "Volta Havzası Otoritesi" (*Volta Basin Authority*) de faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu Sözleşmenin kapsamı ve etkinliği tartışmalıdır. Konu hakkında daha geniş bilgi için bkz. **Garane, A. & Abdul-Kareem, T.**: West Africa, in *The UN Convention in Force: Strengthening International Law for Transboundary Water Management*, edited by Loures & Rieu-Clarke, London, 2014, s. 107-109.

⁸⁸ Nijer Nehri için Nijer Havzası devletleri bağımsızlıklarını kazandıktan kısa bir süre sonra 1963 tarihinde imzaladıkları ilk antlaşmayla birlikte günümüze kadar gelen ve çeşitli antlaşmalarla desteklenen etkin bir hukukî rejim yaratmışlardır. Öyle ki, *Salman* Afrika Kıtasında bulunan hiçbir büyük nehir için (yazar üç büyük nehirden dem vurmıştır) tüm kıyıdaş devletlerin dâhil olduğu bu denli kapsayıcı bir hukukî çerçeve yaratılmadığının altını çizmiştir. Bkz. **Salman, S.M.A.**: Niger River, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 paragraf 15 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 04/10/10). Nijer Nehrine ilişkin günümüzde oluşturulan hukukî rejime dair ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. *ibid.* paragraf 9-13. Ayrıca, bkz. **Garane, & Abdul-Kareem**, s. 99-102. Öte yandan, Nijer Havzasının bir parçasını teşkil eden ve fakat ondan bağımsız bir şekilde oluşturulmuş yine ayrıntılı bir hukukî rejime sahip Çad Gölü de dikkatlerden kaçmamalıdır. Bununla birlikte, bu devletlerin birçoğunun başkaca sınıraşan nehir havzalarının kıyıdaş

meye taraf bir diğer Afrika Kıtası devleti olan Güney Afrika Cumhuriyeti de, bu konuda şanslı devletlerden biri konumundadır. Bilindiği üzere, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin sınıraşan dört nehri vardır⁸⁹ ve bunlara ilişkin ilgili kıyıdaş komşu devletlerle anlaşmalar gerçekleştirilmiş, çeşitli komisyonlar kurulmuştur⁹⁰. Buna karşılık, Afrika Kıtasındaki bir diğer taraf devlet olan Gine Bissau ise, sahip olduğu iki sınıraşan nehirde sadece biri için ve oldukça basit bir hukukî düzenlemeye sahiptir⁹¹.

Öte yandan, Sözleşmeye taraf olan ve Irak'la birlikte Türkiye'den ciddi taleplerde bulunan Suriye'nin, kendisinin yukarı kıyıdaşı olduğu nehirler bağlamında sonuç doğuracak şekilde, Sözleşmeye koyduğu çekinceye dikkat edilmelidir. Suriye çekincesinde, Sözleşmeyi kabulünün ve onaylamasının hiçbir şekilde İsrail'i tanıma anlamına gelmeyeceğini; bu Sözleşme hükümleri çerçevesinde ilişkiye girmesine yol açmayacağını belirtmiştir⁹². Sözleşmeye taraf olmayan İsrail ise, açıkça siyasî nitelikte olan bu çekincenin Sözleşmenin amaç ve hedefleriyle bağdaşmadığını ve genel antlaşmalar hukuku ve özel antlaşmalar çerçevesinde yükümlülüklerin Suriye'yi her hâlükârda bağlayacağını belirtmiştir⁹³. İzlediği genel politikanın bir sonucu olarak nitelenebilse de, Suriye'nin bu çekincesinin, kendisinin yukarı kıyıdaş

---

oldukları hususuna da ayrıca dikkat edilmelidir. Ama, yine de, sayılan bu devletler için en önemli havza Nijer Nehri Havzası'dır. Bu devletlerin kıyıdaşı oldukları diğer sınıraşan nehirlerin ve o nehirleri paylaştıkları diğer devletlerin ayrıntılı bir listesi için bkz. **Wolf, et al.**, s. 395-399.

⁸⁹ Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de kıyıdaşlarından biri olduğu sınıraşan nehirler ve diğer kıyıdaşları şu şekilde sıralanmaktadır: Incomati Nehri (Mozambik ve Swaziland), Limpopo Nehri (Mozambik, Botswana ve Zimbabwe), Maputo Nehri (Swaziland ve Mozambik), Orange Nehri (Namibya, Botswana ve Lesotho). Ayrıca, **Wolf ve diğerleri** Umbeluzi Nehrini de bu sınıfa katmıştır. Tüm bunlar için bkz. **Wolf, et al.**, s. 422.

⁹⁰ Güney Afrika Cumhuriyeti'nin sahip olduğu sınıraşan suyollarının statüsüne dair bkz. **Turton, A.**: The Southern African Hydropolitical Complex, in *Management of Transboundary Rivers and Lakes*, edited by Varis & Tortajada & Biswas, Heidelberg, 2008, s. 21-79, özellikle s. 39-42, 47-50 ve 54-57.

⁹¹ Gine-Bissau'nun sınıraşan iki nehri şunlardır: Coliba-Corubal Nehir Sistemi (Gine) ve Geba (Gine ve Senegal). Yukarıda da belirtildiği üzere, sadece Coliba-Corubal Nehir sistemi için bir hukukî rejim söz konusudur. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. **Garane, & Abdul-Kareem**, s. 109-110. Ayrıca, bkz. **Dinar**, s. 125; **Wolf, et al.**, s. 420.

⁹² “Status”, s. 2.

⁹³ *ibid.*

olduğu nehirler bağlamında sorumluluktan kurtarabileceği ve antlaşmanın ilgili suyolları açısından uygulanmaması sonucu doğurabileceği gözlenmektedir⁹⁴.

Tüm sayılan nedenler dolayısıyla, Sözleşmenin tarafları arasında dahi hukukî etkinliğinin kuşkulu olduğu görülmektedir. Çünkü, BMUSSDKHİS'ye hâlihazırda taraf olan devletlerin Sözleşmeden doğrudan bir fayda sağlayacak konumda olmadıkları ifade edilebilir. Taraf olan bazı devletler, yukarıda da açıklandığı üzere, topraklarında mevcut sınıraşan suyollarından yoksunken, yine taraf olan birçok devletin zaten kendi topraklarındaki sınıraşan suyollarına ilişkin komşularıyla ayrıntılı hukukî düzenlemelere gittikleri gözlenmektedir.

Bir üst paragraftaki yorumun pekişmesi ve hukukî statünün daha belirgin bir biçimde anlaşılması için taraf olan devletler bir yana, Sözleşmenin tarafı olmayan devletlerin durumu da göz önüne alınmalıdır⁹⁵. Devletleri

⁹⁴ Burada gözden kaçırılmaması gereken önemli bir husus vardır. Konuya ilişkin araştırma yapan *Beaumont*, geliştirdiği yöntemi uygulayarak yaptığı hesaplamalarda, Suriye'nin Fırat-Dicle suları bağlamında Türkiye'den ciddi taleplerde bulunurken, esasen kendisinin suları haddinden fazla kullandığını ve Irak'ın hakkını gasp ettiğini ortaya koymuştur. Bkz. **Beaumont**, P.: The 1997 UN Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses: Its Strengths and Weaknesses from a Water Management Perspective and the Need for New Workable Guidelines, *Water Resources Development*, vol. 16/4, 2000, s. 489-490.

⁹⁵ Meselâ, *Bourne*, Sözleşmeye ilişkin 1997 tarihli kısa değerlendirmesinin sonuç bölümünde, Sözleşmeyi, gerek Çalışma Grubunda, gerek Genel Kurul'da reddeden veya çekimser kalan devletlerin suyolları hukuku açısından önemli devletler olduğu ve böylelikle, bu durumun Sözleşmenin uluslararası örf ve âdet kuralı teşkil etmemesi yönünde önemli bir gösterge olduğu hususlarına dikkat çekmiştir. Bkz. **Bourne**, s. 230-231. Bazı devletlerin ilgili bir Sözleşmeyle bağlı olup olmaması, Sözleşmenin yürürlüğü bir kenara, etkin biçimde uygulanabilmesi açısından önem kazanabilmektedir. Yukarıda ele alınan 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi örneğinden hareket edilirse, her ne kadar bu Sözleşme etkin evrensel bir uygulamaya sahip görünse de, özellikle deniz yatağına ilişkin hükümlerinin etkin bir biçimde uygulanabilmesi için gelişmiş devletlerin Sözleşmeye taraf olması gerekmektedir. Bunun sağlanması için, 1994 yılında deniz yatağına ilişkin ayrı ve fakat 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin ilgili kısmında önemli değişiklikler öngören bir Sözleşme akdedilmiştir. Buna rağmen, 2014 yılı dördüncü çeyreği itibarıyla Amerika Birleşik Devletleri hâlen Sözleşmeye taraf olmamıştır.

doğrudan aşağı veya yukarı kıyıdaş olarak tasnif etmektense, sınıraşan suyollarına göre bir belirleme yapılması daha uygundur. Çünkü, istisnaî birkaç devlet hariç topraklarında sınıraşan su yolu barındıran devletler hem yukarı hem aşağı kıyıdaş devlet konumunda olabilmektedirler. En önemli sınıraşan suyolları arasında şu suyolları sıralanabilir⁹⁶: Güney Amerika’da Amazon ve La Plata Nehirleri; Kuzey Amerika’da Colorado, Columbia, St Lawrence, Rio Grande Nehirleri, Afrika’da Nil Nehri, Kongo Nehri, Asya’da Fırat-Dicle, Ürdün, Mekong, İndus, Ganj ve Brahmaputra Nehirleri⁹⁷. Görüleceği gibi, bu nehirlerin kıyıdaş devletlerin hemen hemen hepsi Sözleşme tarafı olmamayı seçmişlerdir. Meselâ, Fırat-Dicle bağlamında yukarı kıyıdaş olan Türkiye, en başından beri Sözleşmeye karşı olumsuz tavır almıştır⁹⁸. Bir diğer önemli yukarı kıyıdaş Çin Halk Cumhuriyeti de Sözleşmeye başından beri olumsuz tavır alan devletlerden biridir. Yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük devleti konumundaki Rusya’nın da Sözleşmeyle bağlanmadığı gözlenmektedir⁹⁹. Hem yukarı

⁹⁶ Bu liste sınırlı bir liste değildir. Dolayısıyla, bu liste sadece örnekleme amacıyla oluşturulmuştur.

⁹⁷ Uluslararası nehirler bağlamında bazı federal devletlerin eyaletlerini aşan nehirler (meselâ, Murray Nehri-Avustralya) doğal olarak bu listeye dâhil edilmemiştir. Ayrıca, Avrupa Kıtasında yer alan nehirler ise, yukarıda da belirtildiği gibi ayrıntılı hukukî düzenlemeler içerdikleri için yine bu listeye dâhil edilmemişlerdir.

⁹⁸ Fırat ve Dicle bağlamında Türkiye’nin durumu ve tutumuna dair ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. **Aktaş Acabey**, s. 282-327; **Demir**, A.F.: Tarihsel Süreç İçinde Fırat-Dicle Sorunu’nun Siyasi Boyutu, in *Coşkun Kırca’ya Armağan*, İstanbul, 1995, s. 211-216; **Kıbaroğlu**, A.: Fırat-Dicle Havzası Sınıraşan Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği İçin Fırsatlar ve Tehditler, *Ortaoğu Analiz*, vol. 4/43, 2012, s. 70-83; **Öziş**, Ü. & **Özdemir**, Y.: Fırat-Dicle Havzası ve Türkiye, in *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, Ankara, 2008, s. 433-443; **Öziş**, Ü. & **Özdemir**, Y.: Türkiye’nin Sınıraşan Akarsuları ve Fırat-Dicle Havzası, in *Sınıraşan Sular ve Türkiye*, edited by Karpuzcu & Gürel & Bayar, İstanbul, 2009, s. 30-42; **Tomanbay**, M.: Turkey’s Approach to Utilization of the Euphrates and Tigris Rivers, *Arab Studies Quarterly*, vol. 22/2, 2000, s. 79-100. Türkiye’nin diğer sınıraşan suları bağlamındaki durumuna dair bkz. **Aktaş Acabey**, s. 239-281; **Öziş & Özdemir**, 2009, s. 25-30. Türkiye’nin 1997 tarihli BMUSSDKHİS’ye karşı genel tutumuna dair bkz. **Rende**, *supra* dipnot: 69.

⁹⁹ SSCB parçalandıktan sonra Rusya Federasyonu’nun kıyıdaş olduğu nehirler bağlamında ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. **Vinogradov**, S.: Transboundary Water

kıyıdaş hem aşağı kıyıdaş olduğu nehirlerde ciddî eleştiriler alan Hindistan'da Sözleşmenin tarafı olmamayı seçen devletler arasındadır. Dünyanın en önemli nehirlerinden Nil'in en büyük yararlanıcısı Mısır ve bu konuda ondan sonra gelen Sudan da Sözleşmeyle bağlanmayı seçmeyen devletlerdendir¹⁰⁰.

VI. SONUÇ

Vietnam'ın 15 Mayıs 2014 tarihinde, imzasını Birleşmiş Milletlere tevdiinden itibaren hesap edilen 90. günün sonunda, yâni 17 Ağustos 2014 tarihinde ilgili Sözleşme nihayet, en azından tarafı olan devletler arasında yürürlüğe girmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere, iddia edildiği gibi uluslararası örf ve âdet normları teşkil etmediğine inandığımız Sözleşmenin yürürlüğü, hükümlerinin uygulanması için, şüphesiz, bir fırsat olacaktır. Fakat, esas üzerinde durulması gerekli husus, bu fırsatın gerçek bir fırsat olup olmadığı hususudur. Bu konuda yorum yapmak oldukça güçtür ve cevabı her zaman olduğu gibi *zaman* gösterecektir. Buna karşılık, burada en azından, Sözleşmeye hâlihazırda taraf olan devletler düşünüldüğünde, Sözleşmenin yürürlük etkisinin beklenildiği gibi olmayacağı ifade edilebilir. Çünkü, taraf olan birçok devlet Sözleşmeden bağımsız ve onun yürürlüğe girişinden çok önce kendi sınıraşan suyollarına ilişkin çözümlenmeleri sağlamışlardır. Nitekim, *Caflich*, bir önceki bölümde bizim de ortaya koymaya çalıştığımız gibi, Sözleşmeye taraf olan devletlerden yaklaşık üçte biri için Sözleşmenin çok az veya hiçbir önem teşkil etmediğinin altını çizmektedir¹⁰¹. *Biswas* ise, Sözleşmenin yürürlüğe girmesiyle birlikte esas sorunun suyollarına ilişkin mevcut ve gelecekteki uyumsuzlukların çözümüne

---

Resources in the Former Soviet Union: Between Conflict and Cooperation, *Natural Resources Journal*, vol. 36/2, 1996, s. 393-415.

¹⁰⁰ Nil Nehri Havzası devletlerinin en önemlileri arasında yer alan Etiyopya başta olmak üzere, havzadaş diğer devletler de taraf olmamayı seçmişlerdir.

¹⁰¹ Bkz. **Caflich**, L.C.: The Law of International Watercourses: Achievements and Challenges, in *International Law and Freshwater: Multiple Challenges*, edited by Boisson de Chazournes & Leb & Tignino, Cheshire, 2013, s. 28-29. Yazar, ayrıca, Sözleşmenin belli bir su yolu için tam bir biçimde uygulanmasının o su yoluna kıyıdaş olan tüm devletlerce (aşağı, -varsa- orta ve yukarı kıyıdaşların tamamınca) onaylanması gerektiğine de işaret etmektedir. Bkz. *ibid.*, s. 29.

yapacağı muhtemel etkide düğümlediğini belirterek zaten belirli suyollarına ilişkin ciddi sorunlar yaşayan devletlerin Sözleşmenin tarafı olmaktan imtinâ ettikleri gerçeğine işaret etmiştir¹⁰².

Tüm bunlara karşılık, bazı yazarların, BMUSSDKHIS'nin yürürlüğe girmesinin itici güç olacağı ve dolayısıyla daha fazla devletin taraf olması ve evrensel uygulamanın sağlanması yolunda olumlu bir etki yaratacağını belirttikleri görülmektedir¹⁰³. Açıkçası, şimdiye kadar Sözleşmeye dair yaşananlar bu şekilde bir olumlu yaklaşıma ket vurmaktadır. Sonuç olarak, yukarıda sayılan tüm nedenlerden ötürü, ne yazık ki, olumlu görüş bildiren yazarların konuya ilişkin taşıdıkları iyimserliği paylaşamadığımızı ifade etmekten geri kalamayacağız.

Uluslararası Mahkeme Kararları, Antlaşmalar ve Belgeler

- 1957 tarihli Lanoux Gölü Hakemliği.
- 1966 tarihli Uluslararası Nehir(ler)in Sularının Kullanılmasına Dair Helsinki Kuralları (**1966 tarihli Helsinki Kuralları**).
- 1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahaneleri Dâvası (UAD).
- 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.
- 1991 tarihli Sınıraşan Bir Bağlamda Çevresel Etki Değerlendirmesine Dair Sözleşme. (**1991 tarihli Espoo Sözleşmesi**)

¹⁰² Bkz. **Biswas**, s. 14-15.

¹⁰³ Bu konudaki en yeni tarihli çalışmalardan birini ortaya koyan *Stoa*, özellikle Sözleşmenin yürürlüğe girmesinin uyarıcı etki yaratacağı ve daha çok devletin Sözleşmenin tarafı hâline geleceği, dolayısıyla da daha geniş bir uygulama alanının söz konusu olacağı ümidini dile getirmiştir. Bkz. **Stoa**, R.B., The United Nations Watercourses Convention on the Dawn of Entry into Force, *FIU Legal Studies Research Paper*, no: 14-17, August 2014, s. 4 ve 14 via <http://ssrn.com/abstract-2447816> (ziyaret tarihi: 28/08/14). Esasen, *Stoa*'nın bu iddiasında, yazara haksızlık yapmamak adına belirtilmelidir ki, sonuç kısmında yer verilen açıklamalar da mutlaka dikkate alınmalıdır. Öte yandan, *Salman* ise, sınıraşan suyollarının ilk kez bir çerçeve sözleşmeyle yönetileceğini belirterek nihayet suyollarının artık evrensel bir antlaşmayla yönetilmeyen tek büyük hukuk alanı olmaktan çıktığının altını çizmiştir. Bkz. **Salman**, 2014 (b), 11. (yazarın, sonuç kısmındaki diğer görüşlerine katılmadığımızın altını bir kez daha çizeriz).

- 1992 tarihli Sınırtaşan Suyolları ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılmasına Dair Sözleşme. (**1992 tarihli Helsinki Sözleşmesi**)
- 1997 tarihli Birleşmiş Milletler Uluslararası Suyollarının Seyrüsefer-Dışı Kullanım Hukukuna İlişkin Sözleşme. (**BMUSSDKHİS**)
- 1997 tarihli Gabčíkovo-Nagymaros Projesine Dair Dâva. (UAD)
- 2005 tarihli Berlin Kuralları (Uluslararası Hukuk Cemiyeti).
- 2009 tarihli Sınırtaşan Akifer Hukukuna İlişkin Taslak Maddeler.

KAYNAKÇA¹⁰⁴

- Aktaş Acabey, M.:** Sınıraşan Sular: Hukukî Rejim, Dicle-Fırat ve Türkiye'nin Diğer Sınıraşan Suları, İstanbul, 2006.
- Arcari, M.:** The Codification of the Law of International Watercourses: The Draft Articles Adopted by the International Law Commission, *Anuario de derecho internacional*, vol. 13/1, 1997, s. 3-32.
- Beaumont, P.:** The 1997 UN Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses: Its Strengths and Weaknesses from a Water Management Perspective and the Need for New Workable Guidelines, *Water Resources Development*, vol. 16/4, 2000, s. 475-495.
- Berber, F.J.:** Rivers in International Law (translated from German by Batstone), London, 1959.
- Biswas, A.K.:** Management of Transboundary Waters: An Overview, in *Management of Transboundary Rivers and Lakes*, edited by Varis & Tortajada & Biswas, Heidelberg, 2008, s. 1-20.
- Boczek, B.A.:** The A to Z of International Law, Lanham, 2010.
- Bourne, C.B.:** The Primacy of the Principle of Equitable Utilization in the 1997 Watercourses Convention, *Canadian Yearbook of International Law*, vol. 35, 1997, s. 215-232.
- Burlison, E.:** Middle Eastern and North African Hydropolitics: From Eddies of Indecision to Emerging International Law, *Georgetown International Environmental Law Review*, vol. 18/2, 2006, s. 385-424.
- Caflich, L.C.:** Regulation of the Uses of International Watercourses, in *International Watercourses: Enhancing Cooperation and Managing Conflict*, edited by Salman & Boisson de Chazournes, Washington D.C., 1999, s. 3-16.
- Caflich, L.C.:** The Law of International Watercourses: Achievements and Challenges, in *International Law and Freshwater: Multiple Challenges*,

---

¹⁰⁴ Kaynakça, sadece konuyla doğrudan ilgili olan kaynaklara ayrılmış bulunmaktadır. Bu sebeple, bazı dipnotlarda (dipnot: 21 ve dipnot: 56) gerçekleştirilen teknik birtakım atıflar kaynakçaya aktarılmamıştır.

edited by Boisson de Chazournes & Leb & Tignino, Cheshire, 2013, s. 24-34.

Caponera, D.A.: The Law of International Water Resources, *FAO Legislative Study no: 23*, Rome, 1980.

“Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses”, General Assembly 55th Session, New York, 1997 UN Doc A/51/PV.99 via www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/51/PV.99 (ziyaret tarihi: 25/08/14).

Demir, A.: Türkiye İçsularından Faydalanma, Ankara, 1969.

Demir, A.F.: Tarihsel Süreç İçinde Fırat-Dicle Sorunu'nun Siyasi Boyutu, in *Coşkun Kırca'ya Armağan*, İstanbul, 1995, s. 211-216.

Dinar, S.: International Water Treaties: Negotiation and Cooperation along Transboundary Rivers, Oxon, 2008.

Eagleton, C.: The Use of the Waters of International Rivers, *Canadian Bar Review*, vol. 33/9, 1955, s. 1018-1034.

Elwan, O.: Nile River, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2013 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 28/04/13).

Epiney, A.: Lac Lanoux Arbitration, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2008 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 04/11/08).

Fitzmaurice, M.: Convention on the Law of the Non-Navigational Uses of International Watercourses, *Leiden Journal of International Law*, vol. 10/3, 1997, s. 501-508¹⁰⁵.

Garane, A. & Abdul-Kareem, T.: West Africa, in *The UN Watercourses Convention in Force: Strengthening International Law for Transboundary Water Management*, edited by Loures & Rieu-Clarke, London, 2014, s. 97-111.

---

¹⁰⁵ Yazar, bu makalesinin 1994 tarihli “Uluslararası Hukuk Komisyonu”nun taslak metnini irdedeği yine aynı dergide (*Leiden Journal of International Law*) yayınlanan 1995 tarihli makalesiyle bir bütün olarak değerlendirilmesini talep etmiştir. Ne yazık ki, 1995 tarihli ilgili makaleye tarafımızca ulaşamamıştır.

- Gervais, A.:** L’affaire de lac Lanoux, *Annuaire français de droit international*, vol. 3, 1957, s. 178-180.
- Gervais, A.:** L’affaire de lac Lanoux, étude critique de la sentence arbitrale du Tribunal arbitral, *Annuaire français de droit international*, vol. 6, 1960, s. 372-434.
- Kibaroğlu, A.:** Fırat-Dicle Havzası Sınırşan Su Politikalarının Evrimi: İşbirliği İçin Fırsatlar ve Tehditler, *Ortadoğu Analiz*, vol. 4/43, 2012, s. 70-83.
- Lorenzmeier, S.:** Lake Chad, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 04/08/10).
- MacChesney, B.:** Lake Lanoux Case (France-Spain), *American Journal of International Law*, vol. 53/1, 1959, s. 156-171.
- Manti, N.P.:** Sınır Aşan Akifer Hukuku Hakkında Tasarı Maddeleri, *Milletlerarası Hukuk & Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, vol. 31/2, 2011, s. 301-311.
- McCaffrey, S.C.:** The Law of International Watercourses: Non-Navigational Uses, North Yorkshire, 2001.
- McCaffrey, S.C.:** The International Law Commission Adopts Draft Articles on Transboundary Aquifers, *American Journal of International Law*, vol. 103/2, 2009, s. 272-293.
- McCaffrey, S.C. & Sinjela, M.A.:** The 1997 United Nations Convention on International Watercourses, *American Journal of International Law*, vol. 92/1, 1998, s. 97-107.
- Mechlem, K.:** Moving Ahead in Protecting Freshwater Resources: The International Law Commission’s Draft Articles on Transboundary Aquifers, *Leiden Journal of International Law*, vol. 22/4, 2009, s. 801-821.
- Nollkaemper, A.:** The Contribution of the International Law Commission to International Water Law: Does It Reverse the Flight from Substance?, *Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 27, 1996, s. 39-73.

- Özbek Dalyan, D.:** Birleşmiş Milletler Uluslararası Su Yollarının Seyrüsefer Dışı Kullanımı Hukukuna İlişkin Sözleşme, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, vol. 55/4, 1997, s. 363-377.
- Öziş, Ü. & Özdemir, Y.:** Fırat-Dicle Havzası ve Türkiye, in *TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi*, Ankara, 2008, s. 433-443¹⁰⁶.
- Öziş, Ü. & Özdemir, Y.:** Türkiye'nin Sınırşan Akarsuları ve Fırat Dicle Havzası, in *Sınırşan Sular ve Türkiye*, edited by Karpuzcu & Gürel & Bayar, İstanbul, 2009, s. 23-59¹⁰⁷.
- Rende, E.:** Dünyanın Hızla Artan Su İhtiyacına Çözüm Arayışları: Dünya Üçüncü Su Forumu ve Bakanlar Konseyi, (tarih yok) via www.mfa.gov.tr/dunyanin-hizla-artan-su-ihciyacina-cozum-arayislari_-dunya-ucuncu-su-forumu-ve-bakanlar-konseyi.tr.mfa (ziyaret tarihi: 23/09/14).
- Salman, S.M.A.:** The Helsinki Rules, the UN Watercourses Convention and the Berlin Rules: Perspectives on International Water Law, *Water Resources Development*, vol. 23/4, 2007, s. 625-640.
- Salman, S.M.A.:** Niger River, *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, on-line edition, edited by Wolfrum, 2010 via www.mpepil.com (ziyaret tarihi: 04/10/10).
- Salman, S.M.A.:** Misconceptions Regarding the Interpretation of the UN Watercourses Convention, in *The UN Watercourses Convention in Force: Strengthening International Law for Transboundary Water Management*, edited Loures & Rieu-Clarke, London, 2014, s. 28-45. (**Salman, 2014 (a)**)
- Salman, S.M.A.:** Entry into Force of the UN Watercourses Convention: Why Should It Matter?, *Water International*, 2014 via

¹⁰⁶ Ayrıca, bkz. **Öziş, Ü.**, Ortadoğu Su Kaynakları ve Türkiye, *İzmir Galatasaraylılar Derneğinde verilen Konferans*, 21 Kasım 2006. Sayın Prof. Dr. Ünal Öziş'in âlicenaplığı sayesinde kendisine ait makaleler yazarn kişisel dosyasında mevcut olabilmıştır.

¹⁰⁷ Bu makalenin ve içinde bulunduğu kitabın İngilizce versiyonu da mevcuttur. Bkz. **Öziş, Ü. & Özdemir, Y.**, Turkey's Transboundary Watercourses and Euphrates-Tigris Basin, in *Transboundary Waters and Turkey*, edited by Karpuzcu & Gürel & Bayar, İstanbul, 2009, s. 21-57.

<http://dx.doi.org/10.1080/07900627.2014.952072> (ziyaret tarihi: 28/09/14). (Salman, 2014 (b))

Sar, C.: Uluslararası Nehirlerden Endüstriyel ve Tarımsal Amaçlarla Faydalanma Hakkı, Ankara, 1970.

Sauser-Hall, G.: L’utilisation industrielle des fleuves internationaux, *Recueil des cours*, vol. 83, 1953-II, 1953, s. 465-586.

Schroeder-Wildberg, E.: The 1997 International Watercourses Convention- Background and Negotiations, *Working Paper on Management in Environmental Planning 004/2002*, Berlin, 2002 via www.planen-bauen-umwelt.tu-berlin.de/fileadmin/a0731/uploads/publikationen/workingpapers/wp00402.pdf (son ziyaret tarihi: 20/08/14).

Schwabach, A.: The United Nations Convention on the Law of Non-Navigational Uses of International Watercourses, Customary International Law and the Interests of Developing Upper Riparians, *Texas International Law Journal*, vol. 33/2, 1998, s. 257-279.

Sergent, M.R.: Comparison of the Helsinki Rules to the 1997 U.N. Draft Articles: Will the Progression of International Watercourse Law Be Damned, *Villanova Environmental Law Journal*, vol. 8/2, 1997, s. 435-477.

Smith, H.A.: The Economic Uses of International Rivers, London, 1931.

Stoa, R.B., The United Nations Watercourses Convention on the Dawn of Entry into Force, *FIU Legal Studies Research Paper*, no: 14-17, August 2014 via <http://ssrn.com/abstract=2447816> (ziyaret tarihi: 28/08/14)¹⁰⁸.

Tanzi, A.: The Relationship between the 1992 UNECE Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes and the 1997 UN Convention on the Law of Non Navigational Uses of International Watercourses, Genève, 2000.

Thirlway, H.W.A.: International Customary Law and Codification: An Examination of the Continuing Role of Custom in the Present Period of Codification of International Law, Leiden, 1972.

---

¹⁰⁸ Bu çalışmanın “*Vanderbilt Journal of Transnational Law*” dergisinin Kasım ayı sayısında makale olarak basılacağı duyurulmuştur.

- Toluner, S.:** Milletlerarası Suyollarının Ulaşım-Dışı Kullanımları Hukuku Konusunda Son Gelişmeler, in *Milletlerarası Hukuk Açısından Türkiye'nin Bazı Dış Politika Sorunları*, genişletilmiş 2. baskı, edited by Toluner, İstanbul, 2004, s. 421-435¹⁰⁹.
- Tomanbay, M.:** Turkey's Approach to Utilization of the Euphrates and Tigris Rivers, *Arab Studies Quarterly*, vol. 22/2, 2000, s. 79-100.
- Turton, A.,** The Southern African Hydropolitical Complex, in *Management of Transboundary Rivers and Lakes*, edited by Varis & Tortajada & Biswas, Heidelberg, 2008, s. 21-79.
- Tütüncü, A.N.:** Lanoux Gölü Hakem Mahkemesi Kararı: Hukukun Kodlaştırılmasında Örnek Olay Olarak Etkisi ve Kararın Özeti, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, vol. 56/1&4, 1998, s. 299-316.
- Upadhye, S.:** The International Watercourse: An Exploitable Resource for the Developing Nation under International Law?, *Cardozo Journal of International & Comparative Law*, vol. 8/1, 2000, s. 61-101.
- Vinogradov, S.:** Transboundary Water Resources in the Former Soviet Union: Between Conflict and Cooperation, *Natural Resources Journal*, vol. 36/2, 1996, s. 393-415.
- Wolf, A.T. & Natharius, J.A. & Danielson, J.J. & Ward, B.S. & Pender, J.K.:** International River Basins of the World, *International Journal of Water Resources Development*, vol. 15/4, 1999, s. 387-427.
- Wouters, P.:** The Legal Response to International Water Conflicts: The UN Watercourses Convention and Beyond, *German Yearbook of International Law*, vol. 42, 2000, s. 293-336.
- Yamada, C.:** Codification of the Law of Transboundary Aquifers (Groundwaters) by the United Nations, *Water International*, vol. 36/5, 2011, s. 557-565.

---

¹⁰⁹ Yer aldığı toplama eser hariç ilgili makalenin aslı *Toluner* tarafından şu konferansta okunmuştur: SİSAV'ın 19 Nisan 1996'da düzenlediği "Sınır Aşan Sular" seminerine sunulan tebliğ.